

Jaargang 43
Nummer 8
December 2012
Prijs € 6,50

Veiligheid

Maatschappij & Politiek

Vakblad voor
Maatschappijleer

HOE VER KIJK JIJ?

VAKDIDACTICUS MAATSCHAPPIJLEER
EN MAATSCHAPPIJWETENSCHAPPEN V/M
0,4 FTE - Vacature nr. 1.2012.00296

De Faculteit der Psychologie en Pedagogiek bestaat uit 10 wetenschappelijke afdelingen voor onderwijs en onderzoek. De faculteit kenmerkt zich door hoogwaardig wetenschappelijk onderzoek en door wetenschappelijk onderwijs waarin de academische vorming centraal staat.

De Universitaire Lerarenopleiding verzorgt de master Leraar Voorbereidend Hoger Onderwijs, de Educatieve Minor en (vak)didactische nascholing in het voortgezet onderwijs. Wegens pensionering van de huidige vakdidacticus maatschappijwetenschappen ontstaat per 1 april 2013 een vacature.

Kijk voor meer informatie op WWW.WERKENBIJDEVU.NL

Redactioneel

In de trein deelde ik de coupé met een groep 18-jarigen, meest jongens, allemaal identiek gekleed in een donkerblauwe broek, dito trui en colbertje en geschoeid in degelijk zwart. Ze bleken mbo'ers van de opleiding tot beveiligger, een populaire opleiding, zeiden ze, met doorstroommogelijkheden naar de hbo-studie Integrale veiligheid. Ze hadden allemaal haar en dat viel me op omdat zich bij mij bij het woord beveiligger het beeld opdringt van glimmende, kale schedels, opgetuigd met elektronische oortjes. Ze verzekerden me dat kaalscheren niet een rite de passage is bij toetreding tot deze beroepsgroep.

Veiligheid staat hoog in de top tien van de prioriteitenladder van Nederlanders. Het lag dus voor de hand om het aloude Criminaliteit en rechtsstaat in het examenprogramma te verbreden tot Veiligheid en wel als context bij het concept Binding. Wolter Blankert legt het nader uit in zijn bespreking van de nieuwe syllabus. Veiligheid is het hoofdthema van deze *Maatschappij & Politiek*, dat wordt ingeleid door Hans Boutellier, directeur van het Verwey-Jonker Instituut en bijzonder hoogleraar Veiligheid en Burgerschap aan de Vrije Universiteit.

Dit dikke nummer biedt echter meer dan alleen artikelen over dat veiligheidsthema. Jan de Kievit besluit zijn drieluik over de Indiase democratie. Hij heeft ook het laatste woord in de e-maildiscussie over de staat van de parlementaire democratie, naar aanleiding van Willem Schinkels geruchtmakende boek daarover.

Vlak voor ze moesten uitstappen vroeg ik die beveiliggers in wording of ze niet bang waren dat het een erg saai beroep zou blijken. Uren achtereen om je heen staan kijken in een winkelcentrum, op zichzelf al een meedogenloos saai oord, hoe houd je dat vol? Dat zag ik helemaal verkeerd. Als beveiligger was je aanwezig bij zo'n beetje elk evenement en wie zou dat niet willen? Maar met de orde handhavende blik gericht op het publiek en dus met de rug naar het podium, wierp ik tegen. Ik geloof dat ze me een kniesoor vonden.

Hans van der Heijde

Inhoud

Alles onder controle	4
<i>Het utopisch verlangen naar veiligheid</i>	
De nuttige vijand	6
<i>Veiligheid en vijandbeelden</i>	
Veiligheid in soorten	10
<i>Syllabus havo, nieuw examen Maatschappijwetenschappen</i>	
Nieuwe poorters	12
<i>Isolement biedt veiligheid</i>	
De nieuwe democratie (deel II)	14
<i>E-mailwisseling tussen Hans van der Heijde en Jan de Kievit</i>	
Verstopte stembiljetten	16
<i>Vwo-4-leerlingen als waarnemers bij Tweede Kamerverkiezingen</i>	
De centrale staat en de delen	18
<i>Politiek en democratie in India III</i>	

RUBRIEKEN

De werkvloer	9
<i>Jarig</i>	
Grom	17
Lesmateriaal	20
<i>Veiligheid (havo-pilot)</i>	
<i>Kip in de klas</i>	
<i>Militaire interventie</i>	
Recensies	26
<i>Burgerschap</i>	
<i>Amerikaans staatsrecht</i>	
Geknipt	29
NVLM	30
Gesignaleerd	31

Jaargangen 2010 en 2011 op website Maatschappij & Politiek

De jaargangen 2010 en 2011 staan vanaf nu in zijn geheel online op www.maatschappijenpolitiek.nl. De jaargangen zijn doorzoekbaar op trefwoord.

- Ook op www.maatschappijenpolitiek.nl:
- Uitgebreide versies van een aantal artikelen.
  - Lesmateriaal over de onderwerpen:
    - Massamedia
    - Pluriforme samenleving
    - Politiek
    - Rechtsstaat
    - Verzorgingsstaat

Alles onder controle

Hans Boutellier

De havo-pilot voor het thema Veiligheid en rechtsstaat biedt talloze aanknopingspunten voor behandeling van actuele maatschappelijke problemen en overeenkomstige discussie in de klas. Veiligheid is immers een dominant perspectief in de huidige netwerkmaatschappij. Ter inleiding op dit nummer vraagt Hans Boutellier (foto), directeur van het Verwey-Jonker Instituut, zich af waarom dat eigenlijk zo is.¹

Er zijn mensen die nog steeds een touwtje uit de brievenbus hebben hangen. Ik ken er een paar: ze hebben geen zin om te capituleren voor de cultuur van de angst, zoals de Britse socioloog Frank Furedi dat noemt.² Misschien kent u het zelf ook wel: te trots om bang te zijn. Dat is een mooie, nuttige eigenschap. Het gevoel veilig te zijn hangt voor een groot deel samen met het individuele zelfvertrouwen en het idee zelfredzaam te zijn. Gezonde sterke mensen zijn minder bang. Vandaar dat jonge mannen de kans om slachtoffer van crimineel gedrag te worden altijd onderschatten. Zij wanen zich onaantastbaar, tot ze een klap op hun kop krijgen. We moeten ons ergens tussen zelfvertrouwen en roekeloosheid bewegen als we de publieke ruimte betreden.

Gevoel

We spreken van veiligheidsgevoel. Veilig zijn is een diep gewortelde menselijke behoefte. Dat heeft dan te maken met zich geborgen weten, vertrouwen hebben in anderen, een vanzelfsprekende gerustheid. Echt gemakkelijk te definiëren is het begrip echter niet. Meestal gaat het over de inbreuken op veiligheid en zegt men dat honderd procent veiligheid niet bestaat. Toch, of beter juist daardoor, zijn we niet te houden als het om veiligheid gaat. Vaak gaat de helft van het *Journal* over veiligheidsonderwerpen: een ontsnapte

tbs'er, een vrijdelde terreuraanslag, verkeersdoden, maar ook voedselcontaminatie, griepvirussen en rampen en overstromingen. We beschouwen de wereld in grote mate door een veiligheidsbril. Hoe komt dat?

Slachtofferschap

In de eerste plaats is er de realiteit van de kans om slachtoffer te worden. We moeten niet overdrijven, maar die kans is reëel aanwezig. Jaarlijks is circa een kwart van de bevolking slachtoffer

Jaarlijks is circa een kwart van de bevolking slachtoffer van een delict

van een delict (van fietsendiefstal tot bedreigingen, van inbraak tot mishandeling) zo leert bevolkingsonderzoek. Sinds de jaren zestig is het aantal delicten toegenomen, maar vooral ook de variatie: voetbalgeweld, drugshandel, georganiseerde misdaad, mensenhandel en kinderporno. Foute zaken die samenhangen met technologie, mobiliteit en individualisering. We kunnen ook nog eens slachtoffer worden van een verkeersongeluk, een griepvirus,

een vliegtuigramp of voedselvergiftiging. Slachtofferschap is van alle tijden, maar in de huidige tijd wel diverser en vooral zichtbaarder.

Ontvankelijk

Daarmee komen we op de tweede reden: narigheid is zichtbaarder. Eén *Hoek van Holland* (de volledig uit de hand gelopen vechtpartij van vandalen tegen de politie op een strandfeest) wordt eindeloos gereproduceerd op televisie en internet. De opstand der horden lijkt wel overal in het spiegelpaleis van de concurrerende media aanwezig te zijn. Reële feiten bieden aldus een permanente aanleiding voor uitvergroting in de media. Toch zijn de media slechts in beperkte mate de verklaring voor de grote aandacht voor veiligheid. Communicatieonderzoek leert dat de ontvanger van de boodschap daar ook wel ontvankelijk voor moet zijn. *We willen* ons ook laten voeden met berichtgeving over misdaad, overlast, bedreigingen en aanvallen, en over wat daar dan weer aan moet worden gedaan. We smachten klaarblijkelijk naar de spanning rond veiligheidsvraagstukken.

Politiek

We komen bij een derde reden voor de dominantie van het veiligheidsvraagstuk: de politiek. Analyse van partijprogramma's sinds de jaren tachtig laat steeds meer aandacht voor regulering, controle en repressie zien. De politiek

heeft de veiligheid omarmt, zelfs zodanig dat er geen principiële verschillen meer tussen partijen zijn. Men staat een concrete aanpak voor: meer of minder hard, met meer of minder middelen.

Veiligheid is een van de legitimerende pijlers onder het staatsbestel

De politiek reageert op concrete delicten, uitvergroet in de media, en vooral met het oog op de andere partijen. Toch gaat dat verder dan electoraal gewin. Veiligheid is een van de legitimerende pijlers onder het staatsbestel. In ruil voor veiligheid betalen de burgers belasting en schikken zij zich naar de wet (beargumenteerd in de politieke filosofie). Indien zij ontevreden over de geleverde prestaties zijn, komt de legitimiteit van het staatsgezag in het gedrang. Dat is al helemaal het geval in een samenleving waarin burgers zich als kritische consumenten gedragen.

Securisatie

Reële feiten dus, gereproduceerd in de media, opgezwiept in de politieke arena leiden ertoe dat we steeds meer verschijnselen vanuit het perspectief van de veiligheid bekijken. Dit wordt ook wel *securisatie* genoemd. Het concept veiligheid is overal goed voor: van Q-koorts tot *cybercrime* en van terrorisme tot veilige seks. Veiligheid fungeert als een semantisch sleepnet, maar is ook richtinggevend voor beleid. Een mooi voorbeeld is Rotterdam na de gemeenteraadsverkiezingen van 2002. Zoals uitgebreid is gedocumenteerd, schiep veiligheid de mogelijkheid van een *regimeverandering* in de gemeente.³ Alles ging op de schop in het kader van de nieuwe topprioriteit. Er was

urgentie, richting en politieke druk. In de internationale literatuur is er veel aandacht voor deze *governance through security*. Veiligheidsbeleid is het dominante sturingsprogramma van de huidige samenleving.

Macht

Dat brengt ons bij de overkoepelende reden waarom veiligheid zo dominant is geworden. Veiligheid staat voor een bepaalde maatschappelijke orde. Nadat de sociale kaders van de verzuilde samenleving waren afgebroken was even de hoop gevestigd op de zegeerende werking van de markt. Neoliberale politiek en ongeremde ont-plooiing gingen hand in hand en

leidden tot een allesomvattend consumentisme. Vaak zijn de jaren zestig aangewezen als ondermijnend voor het gemeenschapsleven en de burgerzin, maar dit lijkt toch vooral het geval omdat ze ruim baan gaven aan 'de brutaliteit van de markt'; denk aan de commercialisering van de media. De ingewikkelde combinatie van informatietechnologie, individualisering en globalisering van het kapitaal ondermijnden de samenlevingsverbanden in wijken, gezins- en verenigingsleven, die vanwege de toegenomen immigratie toch al onder druk stonden.

Grenzeloos

Zowel geografisch als psychologisch is sprake van een zekere grenzeloosheid, die zowel angst en onbehagen als uitbundigheid en vitaliteit teweegbrengt.

Veiligheid is een antwoord op de onbegrensde van de huidige samenleving

Zo zijn er nog nooit zoveel festiviteiten georganiseerd als juist in deze tijd; een spektakelmaatschappij die vervolgens wel weer via *crowd control* en rechts-handhaving moet worden beveiligd. Een open samenleving met relatief veel onbegrensde plekken genereert relatief veel normoverschrijdingen, die de toch al enigszins opgefokte angsten nog eens extra voeden. Veiligheid is zo gezien een antwoord op de onbegrensde van de huidige samenleving. Het biedt de mogelijkheid om de zaak op orde te houden - al is het maar voor ons gevoel. We leven in een veiligheidsutopie, waarin we gelijktijdig verlangen naar maximale ongebondenheid én maximale veiligheid.⁴

Veiligheidsuniversum

Tegen deze achtergrond is *veiligheid* uitgegroeid tot een gigantisch maatschappelijk project: van beveiligingsmaatregelen op Schiphol tot *mosquito's* op pleinen (om hangjeugd te verjagen), van grote databestanden tot burgerinitiatieven in wijken, van werkgelegenheid voor honderdduizenden politiemensen, beveiligers en stadswachten tot aan hang- en sluitwerk in de huizen, van kenniscentra en keurmerken, van wetenschappelijk onderzoek en weerbaarheidcursussen, van preventieve cursussen en gevangenisstraffen. In dit veiligheidsuniversum wonen, werken en leven mensen, proberen zij zich tussen reële bedreigingen en overdreven maatregelen te bewegen. Heen en weer geslingerd tussen risicobeheersing en spontane beleving beweegt zich nog een enkele

ling die een touwtje uit de brievenbus heeft hangen.

Bestaanszekerheid

Kan het eigenlijk nog anders? Misschien kunnen we ook anders naar veiligheid kijken. Veiligheid is voor burgers zowel fundamenteel als praktisch. Om met het laatste te beginnen: burgers willen optreden zien als ze zich onveilig voelen. *Als* het er écht op aankomt moet de overheid er zijn, in geval van criminaliteit, anti-sociaalgedrag en bij rampen en crisissituaties. Veiligheid betreft meer fundamenteel echter ook vragen als 'Wie ben ik' en 'Mag ik er zijn?'. Veiligheid komt dan te staan in het teken van de vrede bewaren en erbij mogen horen en gehoord worden - zelfs als je over de schreef bent gegaan. Deze *existentiële veiligheid* (een uitgebreide vorm van de klassieke *bestaanszekerheid*) is juist in deze roerige tijden van groot belang. Zo bezien is veiligheid meer dan alles onder controle houden. Dat is een benadering die past bij een democratische netwerksamenleving met een inclusieve politiek programma. Iedereen die zich aan de uitgangspunten van de rechtstaat en de rechtsorde houdt mag meedoen. ◀

Noten

1. Boutellier, H., 'Bange burgers in een boze buitenwereld', in: P. Schnabel en P. Giesen (red.), *De Gammacanon; wat iedereen moet weten van de menswetenschappen*, Meulenhof, Amsterdam, 2011
2. Furedi, Fr., *Culture of fear, risk-taking and the morality of low expectation*, Continuum, London, 1997
3. Tops, P., *Regimeverandering in Rotterdam; hoe een stadsbestuur zichzelf opnieuw uitvond*, Atlas, Amsterdam, 2007
4. Boutellier, H., *De veiligheidsutopie; hedendaags onbehagen en verlangen rond misdaad en straf*, Bju, Den Haag, 2002

Hans Boutellier is algemeen directeur van het Verwey-Jonker Instituut (onderzoek maatschappelijke vraagstukken) alsmede bijzonder hoogleraar Veiligheid en Burgerschap aan de Vrije Universiteit Amsterdam.

Wilt u op dit artikel reageren, stuur dan een e-mail naar: menp@prodemos.nl

Veiligheid en vijandbeelden

De nuttige vijand

Leon Wecke

Wat zouden ze zonder vijand, althans vijandbeeld, moeten beginnen: de militair-industriële complexen in de wereld, de regeringen van volkeren - die anders in een burgeroorlog verwikkeld zouden zijn - de sterke mannen, wier positie anders effectief door oppositieve groepen zou worden ondermijnd? Het geloof in een vijand is een zegen voor tal van personen, groepen, bedrijven en instituties, en mocht er geen vijand zijn, dan wordt die uitgevonden. Men heeft immers behoefte aan een rechtvaardiging voor in feite verwerpelijk gedrag en een behoefte aan saamhorigheid binnen de eigen groep.

Foto's op deze en volgende pagina: US Army/US Navy

Natuurlijk kan er van een echte bedreiging sprake zijn. Indertijd was Duitsland een wezenlijke vijand van Nederland en de rest van de vrije wereld. Dat de wereld daadwerkelijk door massavernietigingswapens van Saddam Hoessein werd bedreigd, was echter van begin af aan een sprookje ter rechtvaardiging van een (internationaalrechtelijk) illegale inval in Irak, waarbij het om politieke en economische belangen ging. Het terrorisme is na de val van de Berlijnse Muur, en helemaal na 9/11, een belangrijke vijand van het Westen. Het terrorismebeeld werd en wordt echter ook gebruikt als rechtvaardiging van militaire operaties die weinig of niets met terrorisme van doen hebben, alsook voor rechtvaardiging van wetgeving die de fundamentele grondrechten van de burgers meer dan noodzakelijk beperkt.

Behoeftte aan veiligheid

Dat een vijandbeeld belangrijke functies voor individuen en groepen vervult, heeft te maken met de essentiële behoefte aan veiligheid (lees: een toestand van geen gevaar) die bij ieder mens aanwezig is. Abraham Maslov zette de behoefte aan veiligheid op de tweede tree van zijn vijf treden tellende behoeftenpiramide. Op de eerste trede staan zaken als eten en drinken en op de tweede de behoefte aan lichamelijke veiligheid en zekerheid. Bedreiging van de veiligheid is voor elke persoon een ernstige aangelegenheid, waaraan hij zo snel mogelijk een einde wil maken. Geen wonder dat bedreigingen van de veiligheid als legitimatie-instrumenten worden gebruikt, of beter gezegd misbruikt, om mede, en soms uitsluitend

andere belangen na te streven.

Als mensen geloven dat zij worden bedreigd, zijn zij bereid tot steun aan degenen (of datgene) die zeggen die bedreiging te bezweren. Het hoeft niet om een werkelijke bedreiging te gaan; ook hier geldt het Thomastheorema '*If men define situations as real, they are real in their consequences*'.

De mens heeft maar een beperkt vermogen om werkelijkheid en waarheid van en achter gebeurtenissen en ontwikkelingen te doorzien. Hij moet zich behelpen met beelden van de werkelijkheid, die vaak onvolledig en vertekend zijn en soms fantasiebeelden zijn. Het zijn die beelden van de werkelijkheid en dus ook van *de vijand*, die de bouwstenen zijn van attitudes en houdingen, die gedragsrelevant zijn. Mensen met een sterk vijandbeeld zijn geneigd in hun doen en laten met die vijand rekening te houden. In bepaalde gevallen kan dat vijandbeeld een autistisch karakter hebben, waarbij het getuigt van extreme egocentriciteit. Eenmaal gevormd is een dergelijk beeld praktisch onveranderlijk en amper vatbaar voor informatie die het ondermijnt. Zo waren in en meteen na de Tweede Wereldoorlog verzetsmensen goed en NSB'ers per definitie slecht. Het kostte jaren alvorens men ook grijstinten tussen het zwart en wit kon en wilde onderscheiden.

Legitimatie overheidsbeleid

In min of meer democratische landen is het voor de overheden van belang dat hun daden ook door de meerderheid van de bevolking worden gesteund. In dat proces van legitimatie of rechtvaardiging worden argumenten, beelden

en interpretaties van de werkelijkheid ingebracht. Vijandbeelden kunnen bij legitimatie een belangrijke rol spelen. Bij beoordeling van overheidsgegedrag, en met name militaire en politieke acties, is het goed onderscheid te maken tussen de feitelijke doelen die worden nagestreefd, de legitimatie van die acties, de persoonlijke drijfveren van belangrijke besluitnemers en situationele factoren. Overheden zijn er soms op uit de burgers te doen geloven dat de legitimatie van hun handelen identiek is aan hun doelstelling, terwijl de feitelijke doelen onder tafel blijven. Nastreven van economische en politiek-militaire belangen wordt vaak gerechtvaardigd met verhullende *goede doelen*, zoals humanitaire hulp, wederopbouw en bevordering van democratie en goed bestuur. De door George W. Bush geïntroduceerde term *As van het kwaad*, stelde Iran, Irak en Noord-Korea in een vijandig daglicht. Het betrof landen die, naar de mening van de Verenigde Staten, het terrorisme beschermden. In *The War on Terror*, de Amerikaanse reactie op de aanslagen van 9/11, stond terrorisme als de te bestrijden vijand centraal. De inval in Irak moest in dat licht worden gezien, ook al bestond er geen enkele band tussen Sadam Hoessein en Al Qaida-terrorisme. Uiteraard was angst voor terroristische aanslagen onmiddellijk na 9/11 vanzelfsprekend.

Vijandbeeld

Als het om vijandbeelden gaat, moeten de volgende elementen worden onderscheiden. Wie of wat is het object van het vijandbeeld (terrorisme, Iran of 'de

Chinezen')? Het object kan uit meerdere sub-objecten bestaan (bijvoorbeeld: terrorisme is Osama Bin Laden plus moslimfundamentalisme plus Al Qaida). Het vijandbeeld kan diverse dimensies hebben. Het kan meer specifiek op een militaire, ideologische, economische, ecologische dan wel politieke dreiging duiden. Een volgende vraag is: 'Wie heeft het beeld?' Enkele invloedrijke personen, een (bijvoorbeeld: religieuze) groep binnen de bevolking, een hele natie? Ook kunnen tal van karakteristieken van een vijandbeeld worden onderscheiden. Welke kenmerken worden, al of niet gecombineerd, aan het object in kwestie toebedeeld: agressief, fatalistisch, catastrofaal, extremistisch, onbetrouwbaar? Wordt aan het vijandbeeld een houding gekoppeld, met daaruit voortvloeiend bepaald gedrag, zoals participatie in betogingen, stemgedrag of financiële donaties? Hoe precies is het vijandbeeld? Is de houder goed geïnformeerd? Legt de houder relaties met andere beelden? Samengevat: hoe specifiek is het betreffende vijandbeeld? De intensiteit van een vijandbeeld heeft betrekking op resistentie tegen nieuwe informatie: heeft het mogelijk een autistisch karakter? Ook verifieerbaarheid is van belang: kan de werkelijkheid achter het beeld worden gekend en wordt de vijand niet ten onrechte van negatieve karakteristieken voorzien?

Funcities

Vijandbeelden vervullen tal van functies, zowel op het individueel, groeps-, statelijk als interstatelijk niveau. Een van de belangrijkste functies is de legitimatiefunctie, de rechtvaardiging van defensie- en veiligheidsbeleid, denk

aan de inval in Irak. In 1986 schreef J.L. Heldring in *NRC Handelsblad* dat '... als alles loopt zoals Gobatsjovs bedoeling is - of laat ik zeggen schijnt te zijn - dan vloeit uit het dogma van de gemeenschappelijke vijand voort dat de NAVO dit niet zal overleven. Haar bestaansreden is dan verdwenen'. Vijandbeelden, indien sterk genoeg, leveren een bijdrage tot cohesie en saamhorigheid. Het Nederlandse volk was nooit meer één dan tijdens de bezetting. De aanslagen van 9/11 leidden tot een wereldwijde golf van eensgezindheid met betrekking tot het aanpakken van *het wereldterrorisme*; Artikel 5 van het NAVO-Handvest ('Een aanval op één is een aanval op allen') werd van kracht. Aan vijanden danken sommige regeringen hun voortbestaan. Natuurlijk zijn vijandbeelden ook instrumenten van de beperkte mens om tot een oordeel over een complexe buitenwereld te komen. Zij vervullen een denkeconomische functie. Ook zullen vijandbeelden een soort toegangstickets zijn voor allerhande instituties, organisaties en verenigingen. Hetzelfde vijandbeeld opent de mogelijkheid lid van een politieke club, inlichtingendienst of krijgsmacht te worden. Vijandbeelden vervullen in dubbele zin een projectiefunctie. Ze scheppen de mogelijkheid tal van onaangename zaken op het conto van de vijand te schrijven. Ze zeggen soms meer over de houder ervan dan over het object van diens vijandbeeld. Ze bepalen tenminste deels doelstellingen en bemensing van de op het gebied van veiligheid opererende instituties. Men kan dan van een normeringfunctie spreken. Selectieve attentie en inattentie zijn

inherent aan vijandbeelden. Enerzijds zal men in overeenstemming met het vijandbeeld bepaalde gebeurtenissen en ontwikkelingen opmerken en anderzijds andere gebeurtenissen en ontwikkelingen juist niet waarnemen. Een sterk terrorismebeeld leidde en leidt nog steeds tot vaak overdreven aandacht voor gevaren uit die hoek. Denk aan afgesloten tunnels en ontruimde stations na signalering van een onbeheerde tas of het doen stoppen van een internationale trein omdat twee flink bebaarde passagiers na elkaar het toilet bezochten. Vijandbeelden hebben ook een ver sluierings- of vervreemdingsfunctie: zij worden gebruikt om met een verwijzing naar een vijand of bedreiging mogelijke onvrede over regeringsbesluiten te neutraliseren. Vijandbeelden kunnen tot een bepaald gedrag inspireren. *Othering*, of identiteitsfunctie, betreft het definiëren van iemands sociale identiteit door middel van distantiëren van een (gestigmatiseerde) ander. Tot besluit is zelfs sprake van een recreatieve- of entertainmentfunctie: het beeld van een kwalijke en gevaarlijke vijand kluis tert de kijker aan het scherm en haalt hem uit de dagelijkse sleur. ◀

Leon Wecke is polemoloog en als senior-docent verbonden aan het Centrum voor Internationaal Conflict - Analyse & Management (CICAM) van de Radboud Universiteit Nijmegen.

Wilt u op dit artikel reageren, stuur dan een e-mail naar: menp@prodemos.nl.

Anique ter Welle

Jarig op school

Ik herinner me nog goed hoe het was: jarig zijn op school. Op de basisschool - toen nog lagere school - was ik er al weken van tevoren mee bezig. Wat zou ik trakteren? Het was de tijd van ver voor de verantwoorde suikervrije traktaties; dat gebit, daar zorgde de schooltandarts wel voor. Toch drong mijn moeder elk jaar aan op het *stokje*. Aan dat stokje zaten een stukje kaas, een augurk, een Amsterdamse ui en een knakworstje. Vegetariërs waren toen nog een zeldzame verschijning, althans in mijn omgeving. Samen met mijn moeder maakte ik de stokjes 's ochtends in alle vroegte. In het midden een halve meloen (of was het een sinaasappel?) in aluminiumfolie gewikkeld, waarin we de stokjes prikten. Ik herinner me dat ik één keer op een bananenboot heb getrakteerd, maar hoe die er precies uitzag? Ik weet alleen nog dat ook daar stokjes doorheen werden geprikt met aan beide kanten een centendrop. Een soort rijdende boot. Belangrijker nog dan de traktatie zelf, was wie er mee 'de klassen rond' mocht. Maximaal twee klasgenoten mochten er mee. Als je dan zelf dat jaar al met drie anderen mee was geweest, was dat een heel moeilijke afweging. Reden genoeg dus om er al weken van te voren over na te denken.

Lat

Op de middelbare school werd er in de brugklas nog getrakteerd, gewoon snoep, maar daarna hield het al snel op. Het was nogal *uncool* om te trakteren, hoewel we dat toen niet zo noemden. Niet gaaf was het in elk geval. Jaren heb ik niet op school getrakteerd, maar sinds mijn zij-instroom in het onderwijs, is het elk jaar weer net zo spannend als vroeger. Onlangs was het weer zo ver. De week voor mijn verjaardag trakteerde een collega op zelfgemaakte petitfours die er prachtig uitzagen en ook nog eens heel lekker waren. De lat lag hoog dit jaar. Goed idee, petitfours! Vooral ook omdat je maar vijftien minuten hebt om felicitaties in ontvangst te nemen, een kop koffie naar binnen te gooien en een traktatie te nuttigen. Zelf maken, dat is in mijn geval echt een brug te ver. Ik heb nog even de zelfgemaakte muffin of brownie overwogen, maar uiteindelijk heb ik gewoon petitfours gekocht. Ze vielen in de smaak, gelukkig.

32

Ik wil echter ook altijd leerlingen trakteren, maar welke klas? De leukste van de dag of juist die klas waarin het minder soepel loopt? Ik besloot om dit jaar in mijn werktijd te trakteren. Een montessoriaans uur, waarin leerlingen aan een vak naar keuze kunnen werken. Ooit was er een klein akkefietje bij ons op school omdat een collega leerlingen naar zijn werktijd lokte door ze roze koeken in het vooruitzicht te stellen. Om op dit punt geen enkele verdenking op me te laden, had ik het niet aangekondigd. De leerlingen reageerden heel leuk en feliciteerden me hartelijk. Eentje zette zelfs dapper het *Lang zal ze leven* in en ondanks het feit dat er verder niemand meezong (zo *uncool*) hield ze het dapper tot het einde vol. Daarna begon natuurlijk het raden naar mijn leeftijd. Je bent misschien al wel 32, zei een leerling. Mijn dag kon niet meer stuk.

Mensen vragen me wel eens: wat is er nou zo leuk aan werken in het onderwijs? Nou dit dus, dat je tot je pensioen je verjaardag op school kunt vieren! ◀

Veiligheid in soorten

Wolter Blankert

Het nieuwe examenprogramma Maatschappijwetenschappen hanteert uitgangspunten die tot een vaak verrassende opzet leiden. Een belangrijke plaats voor dieper liggende en bredere achtergronden vormt daarbij een belangrijk gegeven. Dat komt duidelijk tot uiting in de uitwerking van het onderwerp veiligheid.

Kenmerkend is verder dat het onderscheid met Maatschappijleer scherper is aangezet en de programma's voor havo en vwo totaal verschillend zijn. De docent die beide examenklassen heeft, zal zich daarom kapot moeten werken. Bij het onderwerp veiligheid op de havo valt dat nog een beetje mee, omdat het zo vertrouwde thema Criminaliteit en rechtsstaat er nog wel in valt te herkennen. Dit thema maakt nu nog deel uit van het bestaande examen Maatschappijwetenschappen, maar bij Maatschappijleer is het een paar jaar terug bij de havo en het vwo geloosd, niet bij het vmbo.

Binding

Veiligheid vormt in het nieuwe havo-examenprogramma een voorbeelduitwerking van het domein D: Binding. De openingszin van dit onderdeel maakt duidelijk wat criminaliteit en binding met elkaar te maken hebben: 'Bindingen tussen mensen bevorderen de sociale veiligheid en verminderen onveiligheidsgevoelens'. Zoals uit de naam blijkt is het onderwerp breder geworden. Naast criminaliteit zijn er immers andere, vaak grotere gevaren die ons bedreigen. Men spreekt daarom, zo meldt de syllabus,

wel van de *risicomaatschappij* (uitgevoerd door Ulrich Beck). Daarbij wordt niet in de eerste plaats op natuurrampen gedoeld, maar op *technologische* rampen, dus van menselijke makelij, zoals explosies, gifwolken en (vermeend) ongezond voedsel. Dit zijn vaak zaken die door de betrokken functionarissen worden gebagatelliseerd, met angstgevoel bij de gewone man als resultaat. In dit verband spreekt de syllabus van *objectieve* en *subjectieve* angstgevoelens. Ook terrorisme kan deel uitmaken van die risicomaatschappij. Dit onderdeel lijkt aardige lessen op te kunnen leveren, met voorbeelden die aan de actualiteit zijn ontleend. Om die reden schrijft de syllabus waarschijnlijk geen oude gevallen als Tsjernobyl dwingend voor.

Criminaliteit

De samenstellers van de syllabus schakelen al vrij snel over op de geliefde criminaliteit. De behandeling daarvan wijkt relatief weinig af van de gangbare wijze, waarbij een flink deel van de staatsinrichting (in verband met de rechtsstaat) van stal wordt gehaald. Dat kan ook moeilijk anders, omdat ook bij deze nieuwe opzet de leerlingen op de hoogte moeten zijn van het hele

mechanisme van misdaadbestrijding en de politieke besluitvorming die daarbij komt kijken. Daarnaast benadrukt de syllabus de sociale dimensie van criminaliteit, waarbij wordt ingegaan op de theorieën over oorzaken van misdaad en de zin en onzin van straffen. Ook nieuwe ontwikkelingen die criminaliteit een andere dimensie geven, zoals *globalisering*, passeren de revue.

Tevens wordt de rol van de media vrij breed uitgemeten: 'Berichtgeving in de media kan bijdragen aan subjectieve (on)veiligheid'. Ook wordt gewezen op de versterkte rol van de slachtoffers binnen het strafproces. Als uitsmijter richt dit onderdeel van de syllabus de schijnwerper op pesten op school.

Conclusie en kanttekeningen

Bij deze syllabus gaat het (weer) om een gedegen stuk werk waarmee de docent goed uit de voeten kan. Vele aspecten van veiligheid komen aan de orde, met tal van mogelijkheden om op actuele gebeurtenissen en ontwikkelingen in te haken. Een leerling die zich dit allemaal eigen weet te maken kan werkelijk met verstand van zaken over het onderwerp praten.

Uit het bovenstaande blijkt dat de nieuwe opzet deels leidt tot meer inzicht in het onderwerp dan bij de oude versie. Toch komen er ook vragen op. Het doel van de nieuwe opzet is leerlingen meer tot denken aan te zetten, en minder tot het consumeren van kennis. De vraag is of al te stellige uitspraken over in wezen discutabele zaken daarbij passen?

Zo stelt de syllabus: 'Criminaliteit is dus een relatief begrip en *cultuurbepaald*'. Deels is dat natuurlijk zo, maar deels ook niet. De drie echte misdaden binnen de tien geboden (moord, diefstal en mijneed) zijn nog steeds ernstige misdaden en dat zijn ze eigenlijk overal ter wereld altijd geweest. Krijgt een leerling die daaraan refereert een minpunt? Niemand zal blij zijn met een stofomschrijving die alles ter discussie stelt, maar dit onderwerp bevat genoeg heldere stof om ook het een en ander wat meer open te presenteren.

Op verschillende punten doet de syllabus dat overigens wel, na een lofzang op de sociale cohesie als middel om misdaad te voorkomen volgt toch (met enige tegenzin, lijkt het) de constate-

Het begrip witteboordencriminaliteit verdween uit het nieuwe examenprogramma, maar niet van de voorgrond van London's horecaetablisement Liquid Nation met disgraced financial figures, zoals (links) Bernard Madoff (foto: Ewan Munro)

ring dat ook gangsters niet vies zijn van hechte groepsvorming. Bij de media spreekt de syllabus van de 'invloed op de (on)veiligheidsgevoelens'. Het kan kennelijke beide kanten op (opkloppen van het gevaar of juist proberen de gemoederen bedaren), maar erg helder is deze passage niet geformuleerd.

Delicten in soorten

Een gemis is dat de verschillende soorten criminaliteit onderbelicht blijven. Op dat punt gaat de oude stofomschrijving dieper op de zaak in. Daarin krijgt de *witteboordencriminaliteit* relatief veel aandacht. Dat begrip is in dit nieuwe examenprogramma geschrapt zonder er iets anders voor in de plaats te stellen. Zo zullen leerlingen al snel de indruk krijgen dat het bij misdaad vooral gaat om roof, moord en doodslag, temeer omdat de wel behandelde

van de Caribische eilanden slaan. Op zich klopt het dat *Marokkanen* (Nederlanders van Marokkaanse komaf) op de tweede plaats komen, maar de toevoeging 'vooral vanwege veel kleine criminaliteit' had hier niet misstaan. In de zwaarste categorie moeten ze immers *Turken* voor laten gaan, mogelijk vanwege de binnen deze groep bestaande eerwraak.

Als men toch op de etnische achtergrond ingaat, zou het geen kwaad kunnen te vermelden dat zware geweldsdelicten vooral plaatsvinden binnen de eigen groep (behalve bij Antillianen), terwijl *kleine criminaliteit* ook vaak gericht is tegen de andere groep.

Corruptie

Een indeling naar delicten maakt een discussie over de zin van straffen en de oorzaken van misdaad (die de syllabus

Fraude, toenemende corruptie (zelfverrijking door bestuurders in de geprivatiseerde sector, iets wat bij ambtenaren hoogst uitzonderlijk was en is) en belastingontduiking komen evenmin in de syllabus voor, terwijl dat toch mooie onderwerpen zijn om dieper in te gaan op de filosofische kant van misdaad - hetgeen de syllabus op andere punten duidelijk beoogt. Zo neemt de belastingontduiking toe sinds de belastingdienst het *vertrouwensprincipe* hanteert, dus de filosofische gedachte dat leerlingen juist *niet* spieken als de docent tijdens een proefwerk de klas uitloopt. Laat leerlingen eens uitzoeken waar en onder welke omstandigheden deze filosofie wel of niet kan werken. Juist omdat het om een voorbeelduitwerking van *binding* gaat, had de vraag kunnen worden gesteld in hoeverre corruptie en de vormen van zelfverrijking binnen de marges van de wet die binding aantasten. Het beeld dat misdaad vooral iets van etnische minderheden is wordt zo een beetje genuanceerd, zonder de waarheid geweld aan te doen.

Een reden voor het ontbreken van dit type delicten is mogelijk dat *veiligheid* centraal staat. Men kan verdedigen dat een straatrover de veiligheid wel aantast, een fraudeur niet. Los van de vraag of dit helemaal klopt, bevordert een dergelijke tweedeling geen brede visie op de criminaliteit bij leerlingen. Voor de goede orde, het gaat hier niet om zware kritiek op de syllabus, dat zonder meer een knap stuk werk is. Er valt altijd wel iets te verzinnen dat ontbreekt of dat men liever anders had gezien, maar een bespreking van de sterk uiteenlopende delicten, in samenhang met de sociale groepen die ze bedrijven en de heel verschillende motieven ervoor, had de inhoud nog sterker en completer gemaakt. ◀

Zware geweldsdelicten vinden vooral binnen

de eigen groep plaats, kleine criminaliteit is

vaak gericht tegen de andere groep

etnische groepen zich vooral daarmee bezighouden.

Op dat punt zijn de Antillianen/Arubanen kampioen, meldt de syllabus en er valt best wat voor te zeggen om de etnische achtergrond niet langer in de doofpot te stoppen. Overigens lijkt de toevoeging *Arubanen* hier onnodig, voor Arubanen is het al triest genoeg dat de misdaadstatistiek ze vanwege hun niet-significante aantal in dit hokje plaats. Sinds het uiteenvallen van de Nederlandse Antillen kan *Antillianen* bovendien op alle migranten

duidelijk stimuleert) genuanceerder. Onveiligheid binnen de familie - mogelijk de sterkste vorm van onveiligheid - komt in het geheel niet aan de orde, terwijl de bindende werking van de familieband breed wordt uitgemeten. Zedendelicten blijven onvermeld. Op zich is dit begrijpelijk, omdat niet wordt ingegaan op het rijke scala van delicten, maar daardoor blijven standpunten over de zin van straffen wat mistig, omdat verschillende soorten delicten om een verschillende aanpak (kunnen) vragen.

Nieuwe poorters

Hans van der Heijde

Veilig wonen, wie wil dat niet? Projectontwikkelaars hebben daar een markt in herkend en bouwen appartementencomplexen die alle kenmerken van middeleeuwse burchten vertonen. Beveiligd en alleen toegankelijk voor bewoners en geaccrediteerde bezoekers: alleen isolement biedt echte veiligheid, lijkt de boodschap. Soms zijn de complexen zelfs omringd door een slotgracht. De enige toegangsweg kan worden afgesloten met een slagboom of een hek waarvoor waarschijnlijk een pasje benodigd is om die te openen en het territorium te kunnen betreden. Zouden er al zulke woningcomplexen zijn met een heuse ophaalbrug over de omringende gracht?

Foto: Matthew Roth

In Amerika worden deze appartementencomplexen *gated communities* genoemd, gemeenschappen van klein dorpsformaat, met omheiningen, elektronische waarschuwingssystemen en een beveiliging bij de poort, die erop toeziet dat niemand zonder zijn toestemming het terrein betreedt, de tuinman en de postbode niet langer binnen de

in zulke, van de rest van de wereld afgegrensde en goed beveiligde complexen, is daar ook in Nederland een groeiende markt voor. Gezien de prijzen en gezien de nadruk op allerlei extra voorzieningen (fitnessruimte, zorgpunt, golf links nabij) is de doelgroep dezelfde als die in Amerika: vijftigplussers met de schaaapjes op het droge, de kinde-

van *gated communities* waar de middenklasse vertoeft? Misschien moeten we dat beeld nog verder differentiëren: steden die, afgezien van wat yuppengebieden in en rond de hippe centra, gedomineerd worden door de onderklassen, Vinex-suburbia voor de jongere middenklassen met kinderen en de hevig beveiligde burchtgemeenschappen voor de oudere en hogere middenklasse. Hoe dan ook krijgen we te maken met twee typen *no go areas*: de Vogelaarbuurten, gemeden door allen die er niet zijn gevestigd en de burchtgemeenschappen waar het 'no go' ieder die er niet thuis hoort wordt opgelegd.

Krijgen we te maken met een dubbele gettoïsering?

hekken blijven dan strikt noodzakelijk en de boze buitenwereld geen kans geeft binnen te komen. Wonen in *gated communities* is populair in Amerika, dat wil zeggen: populair bij degenen die zich dat kunnen veroorloven, te weten de hogere middenklasse, en daarbinnen dan vooral de ouderen. Dit fenomeen hangt (ook) samen met vergrijzing. De vele advertenties in landelijke dagbladen in aanmerking genomen, met hun toenemend aanbod van woningen

ren de deur uit en een sterke behoefte aan een veilig gewaand onderkomen, waarin de boze buitenwereld niet in kan doordringen.

No go area

Krijgen we, als deze trend zich doorzet, te maken met een dubbele gettoïsering, met enerzijds, in urbane gebieden, wijken met een bevolking vrijwel uitsluitend behorend tot de sociale onderlagen en anderzijds een archipel

Poorterstad

Schrikbeeld of niet, die trend zal zich nog wel even doorzetten, omdat die met vergrijzing samenhangt; vergrijzing van nu juist die generatie die een enorme materiële welvaartsgroei heeft doorgemaakt. Veel vijftigplussers hebben zich van het Bruynzeelkeukentje en lavet van de woningwethuurwoning naar de designkeuken en dito badkamer in hun eigen doorzonwoning met tuin voor en achter weten te werken, volgestouwd met spullen waarvan het genot ze allemaal te bezitten wordt vergald door de angst dat anderen, met manke-

rend respect voor eigendomsrechten, zich er tijdens een onbewaakt ogenblik meester van maken.

Men zou die *gated communities* als een eenentwintigste-eeuwse herhaling kunnen zien van de middeleeuwse poorterstadjes, tegen het door bandieten geregeerde ommeland beschermd door stadsmuren, grachten met ophaalbruggen en poortwachters. Veiligheid is hun leidende beginsel: *gated communities* zijn een vorm van georganiseerde angst.

Differentiatie of segregatie?

Die trend zou wel eens op gespannen voet kunnen komen te staan met pogingen van stadsbesturen om met een structurele aanpak iets aan de Vogelaarwijken te doen; beleid gericht op het scheppen van meer sociale differentiatie in zulke wijken door binnen hun territorium huizen voor de middenklassen te bouwen. In het stadje waar ik woon zijn midden in een dergelijke probleemwijk (die vijftien jaar geleden nog het landelijke nieuws haalde wegens rellen, brandstichting en middenstanders die hun zaken sloten omdat ze het getreiter, het vandalisme en de diefstallen

beu waren) de ergst uitgewoende flats gesloopt en vervangen door koopwoningen in het middenklassenmarktsegment. Met de komst van de middenklasse in de wijk zouden ook haar mores daarin doordringen en bovendien was daar nu permanent een voorbeeld aanwezig waar men zich aan kon spiegelen; het idee is al oud. Het hielp, mede dankzij de nodige extra inspanningen: grote schoonmaak in de wijk, blijvend toezicht op het netjes in de verzamelcontainers gooien van de voordien lukraak gedumpte afvalzakken, nieuw straatmeubilair, de boel fris in de verf en buurtwachten om bij de speelplaatsen een oogje in het zeil te houden. Beperkt tot het veiligheidsaspect zou kunnen worden gezegd dat hier met behulp van integratie en differentiatie veiligheid naar de wijken wordt gebracht. Terwijl zich bij die *gated communities* nu juist een tegengestelde beweging manifesteert: door middel van isolering en dus segregatie particuliere veilige oorden proberen te scheppen. Overigens moet wel in het oog worden gehouden dat elke stads- en dorpsuitleg van oudsher segregatielijnen kent: iedere bewoner kon en kan aanwij-

zen waar de *goudkust* is en waar de arbeiderswijk.

Angst en isolement

Veiligheid is een begrip met subjectieve facetten: men is zo veilig als men zich voelt. Dat gevoel kan met waarnemingen worden getoetst. Wie zich isoleert beperkt zijn waarnemingsmogelijkheden. Is die buitenwereld echt zo boos als de eenentwintigste-eeuwse poorter denkt? Zijn selectieve oordeel zegt ongetwijfeld van wel, al was het maar omdat hij de koopsom van zijn burchtappartement en zijn maandelijks bijdrage ten behoeve van de poortwachter niet als belachelijk hoog, casu quo weggegooid geld wenst te beschouwen. Zijn duurbetaalde isolement voedt zijn idee dat zijn buitenwereld er een is die vol zit met dreigingen. ◀

Wilt u op dit artikel reageren, stuur dan een e-mail naar: h.vanderheijde@maatschappijenpolitiek.nl

Dag Jan,

Dat idee van Willem Schinkel om de systeemmacht van markt en media, systeemmacht die de parlementaire democratie tot depolitisering dwingt, met een tegenmacht te confronteren, wil bij mij niet echt aanslaan. Deelsystemen van kunst, religie en wetenschap die panels vormen, panels die een zekere macht krijgen om de politieke agenda (mede) te bepalen? Dat hij daar de naam *Raad van State* aan geeft, helpt me ook al niet: ik raak maar niet de associatie met Piet Hein Donner en zijn Fongers kwijt.

Om nog even terug te keren naar die depolitisering, is die in feite niet het (hoogst politiek-ideologisch) *kaltstellen* van politiek-ideologische alternatieven voor conservatief-liberaal staats- en marktdenken? Wat even dominant als karikaturaal is geworden trouwens, maar desondanks kans ziet zichzelf als axiomatisch juist te verkopen. Schinkel slaat de spijker op zijn kop als hij zegt dat die *kaltstellung* de burger met meer belangstelling dan alleen die voor de eigen portemonnee in vertwijfeling brengt. Al sinds de Club van Rome denkt die dat de ongebreidelde consumptiemaatschappij de wereld naar de afgrond voert, terwijl een beetje minder helemaal niet hoeft te betekenen dat we daar anno nu minder gelukkig om zouden hoeven zijn. Maar

wat hoort die burger elke dag? Om de crisis te bezweren moet het consumentenvertrouwen worden hersteld, opdat de mensen het geld weer laten rollen! Eén stap verder en die burger die op altruïstische gronden zijn consumptiedrang onderdrukt, wordt schuldig bevonden aan het laten voortduren van de crisis!

De linkse politieke partijen hebben inmiddels ruimschoots bewezen dat ze gevangen zitten in het keurslijf van de antipolitieke boekhouderpolitiek en geen forum voor echte tegengeluiden (echte = serieus te nemen alternatieven formulerende) kunnen bieden. Is de partijdemocratie aan zijn einde gekomen? Ik denk dat Schinkel dat denkt en daarom naar nieuwe politiserende platforms heeft gezocht. Als (linkse) partijen echter niet in staat blijken zich ideologisch tegen de hegemoniale systeemmacht van de markt, marktdenken en de wetten van de medialogica (laat staan die te ondermijnen) te verzetten, waarom zouden panels van deelsystemen van kunst, religie en wetenschap dat dan wel kunnen? Zijn die deelsystemen dan niet ook onder dat hegemoniale juk doorgegaan?

Jij en ik kennen de onderwijswereld en hebben de transformatie meeleefd van betrekkelijk platte (en kleine) schoolorganisaties, zonder veel hiërarchie en met relatief (binnen de smalle grenzen die het ministerie stelde) veel, veelal informele medezeggenschap, naar piramidaal opgebouwde (en grote) schoolorganisaties, met meer autonomie aan de top, maar met veel hiërarchie en weinig tot nul medezeggenschap; ondanks de medezeggenschapsraad. Kenmerkend is het management dat denkt in termen van rendement en het feitelijke onderwijs (en de onderwijzers) *dus* ziet als onkosten, die moeten worden geminimaliseerd opdat het rendement kan stijgen. Verzet daartegen van de werkvloer werd en wordt monddood gemaakt ('daar is de medezeggenschapsraad niet voor', redactioneel onafhankelijke school- en personeelsorganen opheffen, casu quo tot pr-vehikels omvormen, en een hiërarchisch top-downmanagement schep-

De nieuwe democratie

E-mailwisseling tussen Hans van der Heijde en Jan de Kievid (II)

pen met de disciplinerende boodschap dat kritiek niet op prijs wordt gesteld). Kortom, systeemmacht van het soort dat waar Schinkel tegenmacht tegenover wil plaatsen. Ik denk trouwens dat vrijwel alle, heel en half geprivatiseerde instellingen een dergelijke transformatie hebben doorgemaakt. Het feit dat *de politiek* tot die transformatie heeft aangezet zou redelijkerwijs doen verwachten dat men op de werkvloer daar het vertrouwen in heeft verloren, maar dat blijkt niet het geval, oftewel deze transformatie heeft ook ideologisch van hoog tot laag flink wortel geschoten. Zal dat dan niet ook opgaan voor die panels van Schinkel? Misschien wordt het tijd om Antonio Gramsci er weer eens op na te slaan.

Met hartelijke groet,

Hans

Dag Hans,

Inderdaad, die depolitisering die bij Willem Schinkel zo centraal staat, betekent niet dat ideologie niet belangrijk meer is. Integendeel, het al een halve eeuw geleden verkondigde 'einde van de ideologie' is er nooit gekomen. We leven in een zeer ideologisch tijdperk, waar wat jij het 'conservatief-liberaal staats- en marktdenken' noemt zozeer domineert dat veel mensen het niet meer als ideologie herkennen. Veel van mijn studenten bij de lerarenopleiding Maatschappijleer, die door collegadocenten van andere studierichtingen als zeer kritisch werden ervaren, zagen uitgesproken neoliberale beweringen in eerste instantie als neutrale beschrijvingen van de *werkelijkheid*.

Zo komen we dan bij de door jou genoemde Italiaanse marxistische

denker Antonio Gramsci (1891-1937). Gramsci sprak van *hegemonie* als de heersende klasse erin slaagde haar specifieke belangen als algemeen belang voor te stellen. Doordat de klassenideologie de algemeen dominante ideologie werd, kon de klassenheerschappij worden gehandhaafd zonder daarvoor dictatoriale middelen in te zetten. Er zijn allerlei verschillen tussen de klassenstructuren van de maatschappijen van tachtig jaar geleden en van nu, maar de ideologische hegemonie is herkenbaar. Hoe kan die hegemonie worden doorbroken? Een lastige kwestie, waar Schinkel ook niet echt uitkomt. Hij wil ook geen richtlijnen geven, maar vooral mensen aan het denken zetten. Gelukkig komt hij voor de nieuwe democratie niet met voorstellen om aan het kiesstelsel te gaan sleutelen, door de Belgische socioloog Mark Elchardus fraai 'wetgeving als bezigheidstherapie' genoemd. Ook ziet Schinkel weinig heil in de verbetering van de participatie- en inspraakmogelijkheden binnen de bestaande kaders.

Zijn voorstel voor een nieuw soort Raad van State schurkt een beetje tegen de bestaande kaders aan. Omdat deelsystemen als kunst, religie en wetenschap door de dominantie van markt en media hun voorstellen moeilijk op de politieke agenda krijgen, moeten panels uit deze sectoren het recht krijgen zulke voorstellen op de agenda van de Tweede Kamer te zetten. Die is dan verplicht ze te bespreken. Schinkel hoopt dat die voorstellen dan veel aandacht in de media zullen krijgen. Ik zie daarin, aansluitend bij jouw betoog, wel wat problemen. Hoe zit het met de democratische legitimatie van de speciale positie van deze sectoren? Waarom krijgen zij zulke agenderende bevoegdheden en allerlei andere sectoren niet? Wie komen in zulke panels? Zijn de deelnemers daarin, zeker als ze uit de managementlagen komen, niet zelf vaak te veel bevangen door de hegemonie van de markt- en managementideologie? Daar komt nog een punt bij. In tal van maatschappelijke sectoren, zoals onderwijs en zorg, heerst onder de uitvoerende werkers grote ontevredenheid over het markt- en managementdenken. Dat komt ook (de ideologische hegemonie is verre van

volledig) uitvoerig in de media, maar leidt niet tot een ander beleid, hoogstens tot een beetje aangepast beleidsjargon. Het verzet is nog veel te zwak en te versnipperd.

Schinkel pleit ook voor een kritisch nationalisme. Je kunt niet om de natiestaat heen, want 'democratische instituties zijn .... afhankelijk van *nationale* vormen van legitimiteit'. Nu heerst er een angstig en bekrompen nationalisme en is de natie 'een geheugentechniek, een escapistisch verlangen om uit de wereld te stappen'. Dat nieuwe nationalisme moet ook ruimte scheppen voor Europese publieksovervorming en Europese solidariteit. Daarmee wil Schinkel boven het huidige simpele pro- en anti-Europa-debat uitstijgen. Graag had ik hier meer uitwerking gezien. Hoe voorkom je een terugval in nationalistische ressentimenten? Schinkel is een meester in het doorbreken van vastgeroeste denkkaders en het laten zien dat je heel anders tegen maatschappelijke problemen aan kunt kijken. Hij gaat echter te weinig in op de zaken die de titel van zijn boek doet verwachten. De contouren van een *nieuwe democratie en andere vormen van politiek* komen maar zwak uit de verf.

Hartelijke groet,

Jan

Hans van der Heijde is docent aan de Lerarenopleiding (Maatschappijleer en Geschiedenis) van de Noordelijke Hogeschool Leeuwarden. Hij is hoofdredacteur van Maatschappij & Politiek en coauteur van de Delphi havo- en vwo-methoden Maatschappijleer.

Jan de Kievid is gepensioneerd docent Lerarenopleiding Maatschappijleer tweedegraads bevoegdheid.

Verstopte stembiljetten

Jos van Splunder

Het was nogal een lange weg: vanaf de internationale *Dag van de Democratie*, uitgeroepen door de Verenigde Naties, via ProDemos, Huis voor democratie en rechtsstaat, die de *Nacht van de Dictatuur* uitriep, via het OorlogsVerzetsMuseum te Rotterdam naar de leerlingen van Jos van Splunder. Maar het was dan ook de moeite waard deze leerlingen de beginselen van de democratie te laten onderzoeken.

Mijn leerlingen (ik ben hun geschiedenisdocent) zijn leerlingen van het IJsselcollege te Capelle aan den IJssel. Zij zitten in de vierde klas van een speciale vwo-stroom, die *Vwo-Anders* wordt genoemd. Leerlingen in deze stroom worden geacht behoorlijk zelfstandig te werken en kritisch te onderzoeken wat onderzocht kan worden. Het OorlogsVerzetsMuseum kreeg voor de zomervakantie het verzoek van ProDemos om leerlingen als verse waarnemers bij de Kamerverkiezingen te laten fungeren. Zij zijn de kiezers van morgen en de achtergrondgedachte is duidelijk: nieuwe kiezers laten zien hoe de bewaking van democratie in ons land eruit ziet, of meer specifiek: hoe geheime en eerlijke verkiezingen georganiseerd dienen te zijn.

'We stonden 's morgens vroeg al om zeven uur voor het gemeentehuis in Capelle. Toen we werden binnengelaten kregen we te horen waar we wat moesten doen. We zagen dat alle tafeltjes, stoelen en stemhokjes al waren uitgesteld en dat alles erg netjes en geordend was. De voorzitter liet ons zien waar de lege stembiljetten waren verstopt: in de lege stembus. De stembus werd nog even nagekeken en toen op slot gedaan. De sleutel werd goed bewaard. De eerste stemmers stonden om half acht al voor de deur te wachten. Dit waren de vooral mensen die vroeg naar hun werk moesten of mensen die in het gemeentehuis werkten.' (Lisa S.)

'Toen we bij het stembureau aankwamen, waren ze nog bezig met het neerleggen van de boekjes op tafel. Alles moest er precies zo uitzien als op de tekening die ze hadden. De tafels, stemhokjes en stembus stonden er al. Bij het gemeentehuis zag alles er heel professioneel uit. Bij het andere stembureau waar we gingen kijken vond ik het er niet zo uitzien. Dat was in een buurthuis. Alles stond wel op de goede plek, maar er stond ook nog allemaal rommel om heen.' (Samanta)

Het verzoek van het OorlogsVerzetsMuseum aan mij om leerlingen te zoeken heb ik als een eer ervaren.

Spel der democratie

In de week voor de verkiezing kwamen de zeventien leerlingen bijeen in het gemeentehuis van Capelle aan den IJssel. De begeleiding van medewerkers van het gemeentehuis was noodzakelijk, omdat de leerlingen vrij toegang tot de stembureaus moesten hebben. Het was heel prettig om te ervaren hoe deze medewerkers hun uiterste best deden de leerlingen wegwijs te maken in het toch niet zo simpele spel der democratie. Terwijl de leerlingen op het gemeentehuis naar de uitleg aan de leden van de stembureaus (Waar op te letten?) luisterden, werd het programma voor hen ontvouwd.

Als begeleider van de leerlingen werd de heer K. Ros, een beroepswaarnemer, toegevoegd. Namens internationale

organisaties had hij in vele landen als waarnemer verkiezingen bijgewoond. Daar kon hij kleurrijk over vertellen. Bovendien nam hij de rol van toegevoegd waarnemer aan de Tweede Kamerverkiezing zeer serieus. Dat hebben de leerlingen ervaren. Zij kregen mooie lessen in deze materie.

Taakverdeling

De leerlingen verdeelden zich in vijf groepen: twee groepen waren aanwezig bij de opening van de stembureaus en in de uren daarna namen zij waar bij twee ervan. Twee groepen fungeerden 's middags als waarnemer bij twee stembureaus en woonden daaropvolgend de sluiting van het stembureau in het gemeentehuis - het zenuwcentrum van deze verkiezingsdag - bij. Daarnaast werden mensen op straat, in de buurt van de stembureaus, geïnterviewd. Zo werd ondermeer gevraagd naar de reden om wel/niet te stemmen. Een vijfde groep hield zich bezig met de verwerking van de enquêtes.

Evaluatie

Twee dagen na de verkiezingen, op 14 september, presenteerden de leerlingen hun bevindingen in het OorlogsVerzets-

'Het was gaaf mij een beetje te oriënteren op het gebied van de Nederlandse democratie. Al die dingen waaraan moet worden gedacht: indrukwekkend.' (Victor)

'Als verwerkingsgroep moesten wij alle waarnemingen in een PowerPoint zetten. Wat mij vooral opviel was dat klasgenoten het heel moeilijk vonden om mensen te vinden die niet gingen stemmen. Al met al een boeiende dag.' (Jesse)

'Precies om 21.00 uur werden de stembureaus gesloten. Het tellen van de stemmen kon beginnen. Twee bakken met stembiljetten werden omgegooid en in stapels van 25 stuks gelegd. Het aantal biljetten moest overeenkomen met de getelde stempassen die verspreid over de dag waren ontvangen. Na de eerste telling bleek er één biljet tekort te zijn. Alle biljetten werden weer geteld en nu klopte het wel. Het was superinteressant om erbij geweest te zijn.' (Hannah W.)

Museum in aanwezigheid van alle deelnemers aan dit geslaagde experiment. Het experiment is geslaagd omdat:

- voor de leerlingen de waarde van het begrip *eerlijke en vrije verkiezingen* wel heel duidelijk werd,
- de inzet van en de samenwerking met alle betrokkenen een heel plezierige was (dat naar meer doet smaken) en
- de spin-off van deze activiteit mooi kan worden gebruikt. Zo zullen deze leerlingen bij een voorlichting over verkiezingen aan andere klassen worden ingezet.

Plakgedrag

In de in dit artikel vermelde bevindingen van leerlingen wordt er één niet genoemd. Het viel de leerlingen op dat affiches van politieke partijen tot aan de deur van de stembureaus reikten, in een poging de kiezers tot aan de laatste meters voor het stemhokje beïnvloeden. Ook beroepswaarnemer Ros vond dat *plakgedrag* dubieus. ◀

Jos van Splunder is als geschiedenisdocent verbonden aan IJsselcollege in Capelle aan den IJssel.

Wilt u op dit artikel reageren, stuur dan een e-mail naar: menp@prodemos.nl

Bits of Security

Nu Opstelten en Teeven op Justitie terugkeren zal de weerstandsknop van het mengpaneel vrijheid/veiligheid nog weer verder naar rechts schuiven. De digitale inbraakbevoegdheid, die Opstelten in demissionaire toestand al voorstelde, zal er in de nieuwe constellatie waarschijnlijk wel door komen. De maatschappelijke discussie die tot heden over dit voorstel is gevoerd geeft me wel enige hoop, maar kan mijn bezorgdheid geenszins wegnemen.

Nederland is al af luisterkampioen van de vrije wereld. Onze hele justitieketen, van opsporing tot veroordeling, is in de laatste 25 jaar geëvolueerd van een der mildste tot de hardste van Europa, met verontrustend weinig aandacht voor grondrechtelijke garanties.

Ik verwacht weinig verbetering, gezien ons ongenueanceerde, rabiante opinieklimaat. Aandacht voor het slachtoffer, spreekrecht voor de benadeelde, alles goed en wel, maar zo tuigen we de keten steeds verder op tot een instrument van de publieke wraakzucht.

In mijn opvatting is de minister van Justitie in de eerste plaats verantwoordelijk voor de bescherming van de rechtsstaat en is de Grondwet in de eerste plaats bedoeld om de burger tegen de overheid te beschermen. Die elementen worden door de populaire nadruk op criminaliteits- en terreurbestrijding domweg overschreeuwd.

Vroeger bestond het parlement, de wetgevende macht immers, bijna volledig uit juristen. Dat was natuurlijk een beetje overdreven, maar nu economen en sociologen de winkel hebben overgenomen, gaan we ze toch een beetje missen.

Grom

g.vanrossum@maatschappijenpolitiek.nl

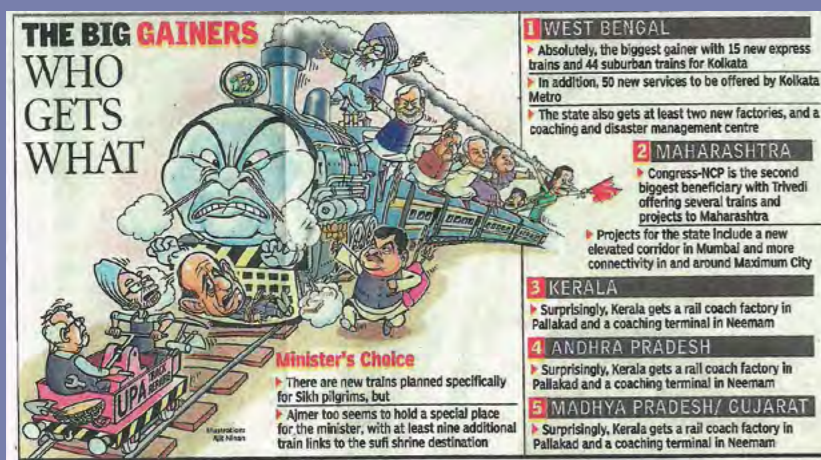

De centrale staat en de delen

Jan de Kievid

Hoe kon het grote, diverse en net onafhankelijke India worden bestuurd? In 1947 zag het er tamelijk hopeloos uit. Bij de splitsing van Brits-Indië in India en Pakistan waren een miljoen doden gevallen. De nieuwe regering erfde van het Britse bestuur slechts driekwart van de inwoners en maar 60 procent van het grondgebied van wat India zou worden. Circa 90 miljoen van de 350 miljoen inwoners woonden in 550 vorstendommen, waar maharadja's van de Britten - in ruil voor loyaliteit - hun eigen bestuur hadden mogen behouden.

Spotprent over de verdeling van nieuwe spoorwegprojecten over de deelstaten. De premier (met tulband) en de minister van Financiën doen onderhoudswerk. De minister van Spoorwegen ligt geboeid. Zijn deelstaat West-Bengalen krijgt de meeste projecten. Hij moest wel een paar dagen later als minister aftreden op bevel van zijn regionale partijleider omdat hij de prijs van treinkaartjes wilde verhogen (Bron: The Times of India, 16 februari 2012)

Terwijl in West-Europa natievorming meestal aan democratisering vooraf ging was dat in India niet het geval. Beide moesten gelijktijdig plaatsvinden. In deze wankelende situatie kozen de leiders voor een sterk centraal gezag, uit angst voor een *balkanisering* en uiteenvallen van het land. Vicepremier Sardar Patel bracht met harde onderhandelingen en een vierdaagse lokale oorlog de maharadja's in het gareel. Ze moesten hun macht afstaan en hun gebieden in het nieuwe India laten opgaan, maar mochten hun paleizen houden. Het is de vraag of de minder autoritaire premier Jawaharlal Nehru deze klus had geklaard. Toen in 1950 zijn politieke rivaal Patel stierf, kon Nehru profiteren van diens werk, maar kon hij ook India in meer democratische richting leiden.

Hongerstaking

De nieuwe grondwet noemde India een *Unie van Staten* en geen federatie. In een dergelijk groot land werden uiteraard taken gedelegeerd, maar de veertien deelstaten kregen weinig geld om een eigen beleid te voeren. Ze hielden wel verkiezingen voor deelstaatarparlementen en hadden een eigen regering. Er kwamen al snel problemen. Sommige bevolkingsgroepen eisten een eigen deelstaat op basis van hun taal, terwijl andere zich van India wilden afscheiden. In 1952 werd de centrale regering in Delhi verrast door acties voor een aparte staat voor Telegu-sprekers. Leider Potti Sriramulu begon een hongerstaking. Zijn dood ontketende een oproer met demonstraties, vernielingen en doden door politiegeweld. Binnen twee dagen gaf Nehru, die vond dat *facts, not fests* moesten beslissen, toe. De Telegu-sprekers kregen een eigen staat: Andhra Pradesh.

De centrale regering ging flexibel om met de wensen van taalgroepen. Midden jaren vijftig werd taal een belangrijk criterium bij een nieuwe deelstaatindeling. Van deelstaten op basis van godsdienst wilde de regering niets weten en van afscheiding kon, na het Pakistan-trauma, helemaal geen sprake zijn. Delhi wilde als concessies meer autonomie en hulp toezeggen, maar als de afscheidingsbeweging doorging, werd het leger erheen gestuurd. Uiteindelijk slaagde geen enkele afscheiding. Wel werd de deelstaat Assam gesplitst in zeven, merendeels kleine deelstaten om opstandige groepen tevreden te stellen. Zo groeide het aantal

deelstaten van veertien naar 28, variërend van Uttar Pradesh met 200 miljoen inwoners tot Sikkim met slechts 600.000 ingezetenen.

Regionale partijen

Volgens de grondwet kan de centrale regering deelstaatregeringen afzetten als in hun gebied het wettelijk gezag is ingestort. Dat is gemiddeld twee keer per jaar gebeurd. Premier Nehru van de dominerende Congresspartij deed dat spaarzaam, maar in de jaren zeventig en tachtig deed zijn dochter Indira Gandhi als premier dat zes keer zo vaak. Deze bevoegdheid is meestal misbruikt om een deelstaatregering van een andere partij dan de centrale regering aan de kant te zetten. In 1957 won de communistische partij in de deelstaat Kerala voor het eerst in de wereld vrije verkiezingen. Indira Gandhi, voorzitter van de Congresspartij, vond dat haar vader moest ingrijpen. Uiteindelijk liet ook Nehru zijn democratische principes varen en zette hij de communistische regering af.

Zulk misbruik is verminderd door de opkomst van regionale partijen. Die wonnen niet alleen verkiezingen in deelstaten, maar werden vanaf de jaren negentig ook landelijk belangrijk. In het landelijke Lagerhuis behaalden ze bij de laatste vier verkiezingen steeds ongeveer 30 procent van de zetels. Om een meerderheidsregering te vormen moeten landelijke partijen coalities aangaan met soms wel tien regionale partijen, die allemaal iets voor hun steun willen terugzien. De centrale regering is nu voorzichtiger met het afzetten van deelstaatregeringen, want dat kost vaak één of meer coalitiepartners.

Politologische wet onderuit

Mede hierdoor hebben deelstaten meer macht gekregen en heeft India een eigen federaal systeem ontwikkeld. Deze regionale partijen hebben een politologische wet onderuit gehaald. Vrijwel overal leiden districtenstelsels, waarbij per district de kandidaat met de meeste stemmen de zetel krijgt, tot stabiele tweepartijstelsels. India kent ook een dergelijk kiesstelsel, maar de politieke fragmentatie is er groter dan in Nederland met zijn evenredige vertegenwoordiging. In het grote en diverse India kan op landelijk niveau geen enkele klasse,

kaste, godsdienstige of regionale groep alleen de macht verwerven. Op deelstaatsniveau of lager is dat echter wel het geval. Dat maakt het voor regionale politici gemakkelijker dan voor landelijke om autoritair te regeren en zich weinig van andere partijen of groepen aan te trekken. Een effectief middel om bedreigingen voor machtige groepen af te wenden, is het laten uitvoeren van landelijke wetten door de deelstaten. Vooral daardoor is er weinig terecht gekomen van landhervormingen: de verdeling van land van grootgrondbezitters onder arme boeren en landarbeiders.

Dorpen

Decentralisatie leidt dus niet vanzelfsprekend tot democratischer verhoudingen. Dat blijkt ook in de 641.000 dorpen, waar bijna driekwart van de Indiërs woont. Bhimrao Ramji Ambedkar, leider van de kastelozen of onaanraakbaren, zag in de dorpen slechts 'onwetendheid, bekrompenheid en religieus sektarisme'. Dat was geen basis voor de emancipatie van lagere kasten en andere buitengesloten groepen.

Sinds 1993 zijn in heel India verkiezingen voor dorpsraden verplicht. Daarbij is 33 procent van de zetels gereserveerd voor vrouwen. Dat heeft vrij weinig opgeleverd, want de deelstaten hebben die raden weinig bevoegdheden en middelen gegeven. De hogere kasten en rijken hebben meestal hun dominantie behouden, maar hebben deze nu via verkiezingen democratisch gelegitimeerd. Mannen uit lagere kasten in de dorpsraden worden wel eens serieus genomen, maar vrouwen vrijwel niet. Zij worden genegeerd, niet geïnformeerd, gemanipuleerd, met geweld bedreigd of soms mishandeld.

Bij grote sociale ongelijkheid werkt decentralisatie dus ten nadele van de armen. Er zijn echter grote verschillen tussen en binnen regio's. Als lagere kasten en klassen en vrouwen goed zijn georganiseerd, hebben zij wel inbreng en kunnen ze ook wat voor hun achterban bereiken. Ook zijn hogere kasten in de dorpen hun monopolie op contacten met de overheid kwijtgeraakt. Steeds vaker vormen opgeleide jongeren uit midden- en lagere kasten de schakel met overheidsinstanties. Dat heeft de vaste en hiërarchische patronagenetwerken van de traditionele machthebbers ver-

zwakt, de banden met de nieuwe bemiddelaars zijn losser en minder ongelijk. Ze vragen ook minder corruptiegeld voor hun diensten. In combinatie met sterker wordende organisaties van vrouwen en arme groepen kan dit op termijn bijdragen aan democratischer verhoudingen in de dorpen.

Ingewikkeldste democratie

Met een flexibele mix van verkiezingen, wetgeving, improvisatie, onderhandelingen, rommelen, demonstraties, bedreigingen, hongerstakingen, omkoping, pragmatisme en opportunisme heeft India een eigen variant van een federalistisch stelsel opgebouwd. Ook is het grote land met tegenwoordig 1,2 miljard inwoners (2,4 keer de Europese Unie), ondanks en dankzij de wrijvingen tussen centrum en delen, meer een nationale eenheid geworden, onder erkenning van de grote diversiteit. Vroeger stond de eigen regio voorop, maar steeds meer Indiërs hechten tegenwoordig ook belang aan hun land. Aan dat nationale gevoel hebben ook onderwijs, massamedia, films, muziek en sport bijgedragen.

Terwijl in westerse landen democratisering meestal doorzette toen ze al behoorlijk sociaaleconomisch ontwikkelde seculiere naties waren, moesten in India al die ontwikkelingen gelijktijdig plaatsvinden. Gezien die startpositie heeft dat in de grootste en ingewikkeldste democratie ter wereld opmerkelijke resultaten opgeleverd, maar armoede en ongelijkheid zijn onvoldoende verminderd. De Indiase Nobelprijswinnaar Amartya Sen heeft aangetoond dat in democratieën geen grote hongersnoden voorkomen, maar in dictaturen wel. In China vielen rond 1960 ongeveer 45 miljoen doden bij de mislukte Grote Sprong Voorwaarts, terwijl India sinds 1947 grote hongersnoden bespaard is gebleven. Bij droogte en misoogsten sloeg een vrije pers tijdig alarm en namen regeringen die herkozen wilden worden maatregelen, maar ondanks een vrije pers en vrije verkiezingen is nog steeds bijna de helft van de kinderen ondervoed. ◀

Jan de Kievid is gepensioneerd docent Lerarenopleiding Maatschappijleer tweede-graads bevoegdheid. Dit is het laatste van drie artikelen over politiek en democratie in India. Het eerste artikel ging over democratie in India en het tweede ging over de kaste, godsdienst en seculiere staat.

Lesmateriaal

Havo-pilot Maatschappijwetenschappen – Veiligheid

Leerlingen hebben in de les informatie gekregen en verwerkt over de sociologische kernconcepten *sociale cohesie, sociale instituties, groepsvorming, cultuur* en over de politicologische kernconcepten *politieke instituties, representatie en representativiteit*. Deze kernconcepten zijn gerangschikt onder het hoofdcategorie Binding, van waaruit naar veiligheid wordt gekeken.

Werk helpt probleemjongeren op het rechte pad

door Janna Verbruggen

Hoe gaat het met probleemjongeren als ze volwassen worden? Plegen ze delicten als ze volwassen zijn? Lukt het ze om, net als de meeste jongeren, een baan te vinden? Kan werk ervoor zorgen dat ze op het rechte pad komen en blijven? Onderzoekers van de Vrije Universiteit en het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR) gingen op zoek naar het antwoord op deze vragen.

Volwassen worden

Bij probleemjongeren verloopt de overgang naar volwassenheid vaak niet soepel. Soms komen ze niet aan een baan vanwege hun problematische achtergrond, gebrek aan opleiding of een strafblad.

Dit is jammer, want juist een vaste baan kan ervoor zorgen dat mensen die in hun tienerjaren delicten hebben gepleegd, stoppen met hun criminele activiteiten. Tenminste, daar gaan criminologen van uit. Of dat ook echt zo is, is nog onduidelijk.

Er zijn al eerder onderzoeken uitgevoerd om de rol van werk in het leven van criminelen in kaart te brengen, maar daaruit wordt nog niet duidelijk of werk criminaliteit echt vermindert. Ze keken bovendien vaak alleen naar mannen; over vrouwen is weinig bekend. Het is veelal Amerikaans onderzoek; er dus nog weinig bekend over de Nederlandse situatie. Vandaar dat we de relatie tussen werk en criminaliteit, voor zowel Nederlandse mannen als vrouwen, onder de loep wilden nemen.

Wat hebben we onderzocht?

We hebben de (criminele) carrières van 540 probleemjongeren onderzocht: 270 jongens en 270 meisjes. Probleemjongeren noemen we in de criminologie ook wel *hoogrisico* jongeren. Dit zijn jongeren met een problematische achtergrond: een vervelende thuissituatie, slechte schoolprestaties, gedragsproblemen en delinquent gedrag. We verwachten dat deze jongeren ook als ze volwassen zijn een hoger risico lopen om zich schuldig te maken aan criminaliteit.

Deze 540 hoogrisico jongeren zijn inmiddels volwassen: we hebben ze kunnen volgen van hun achttiende tot tweeëntigste jaar. Zo weten we wanneer deze mensen zijn veroordeeld, en voor welk delict. Ook weten we precies de start- en einddatum van een dienstverband. Met deze informatie is onderzocht of ze minder delicten plegen als ze werk hebben.

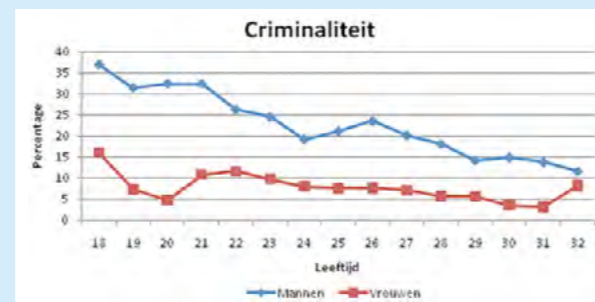
Hoe gaat het met probleemjongeren als ze volwassen zijn?

Ondanks hun problematische achtergrond gaat het met een deel van

deze mannen en vrouwen best goed als ze volwassen zijn: ze plegen geen delicten meer en hebben werk gevonden. Dit geldt echter niet voor iedereen.

Ongeveer 75 procent van de mannen en ruim 40 procent van de vrouwen wordt tussen 18 en 32 jaar minstens één keer veroordeeld voor een delict. Er zijn wel grote verschillen: sommigen maar één keer, andere wel 80 keer. Mannen plegen gemiddeld meer delicten dan vrouwen.

In grafiek 1 is te zien hoeveel procent van de mannen en vrouwen uit de onderzoeksgroep per leeftijdjaar voor een delict wordt veroordeeld. Te zien is dat op elke leeftijd meer mannen dan vrouwen worden veroordeeld. Ook is te zien dat mensen minder vaak worden veroordeeld als ze ouder worden.

Grafiek 1. Percentage mannen en vrouwen dat per leeftijdjaar wordt veroordeeld.

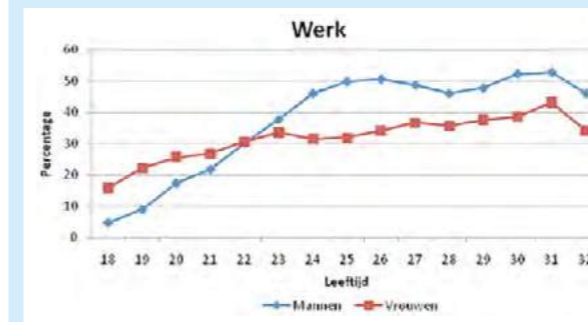
Minder vaak aan het werk

De meeste mannen en vrouwen vinden minstens één keer werk als ze volwassen zijn. Toch is 20 procent van de mannen en bijna 30 procent van de vrouwen in de periode tussen 18 en 32 jaar werkloos. De mannen en vrouwen die wel werken, hebben vaak maar kortdurende banen.

In grafiek 2 staat hoeveel procent van de mannen en vrouwen per leeftijdjaar werk heeft. Opvallend is dat tussen 18 en 22 jaar meer vrouwen dan mannen werken. Op 30-jarige leeftijd werkt 50 procent van de hoogrisico mannen en 40 procent van de hoogrisico vrouwen. De arbeidsparticipatie van deze mensen is aanzienlijk lager dan in de gemiddelde Nederlandse bevolking.

Werk leidt tot minder criminaliteit

Vervolgens is onderzocht wat het effect van werk op criminaliteit is. Allereerst is gekeken of alleen het feit dat iemand een baan heeft, tot minder criminaliteit leidt. Daarna of het uitmaakt of iemand langere tijd aaneengesloten werkt.

Grafiek 2. Percentage mannen en vrouwen dat per leeftijdjaar werkt.

Het blijkt dat voor zowel mannen als vrouwen werk effect heeft: wanneer iemand werkt, wordt de kans op criminaliteit aanzienlijk lager. Verder blijkt dat alleen voor mannen langere tijd aaneengesloten werken een extra effect op criminaliteit heeft. De kans op criminaliteit wordt kleiner als mannen langer werken. Voor vrouwen blijkt het niet uit te maken of ze voor een langere periode aaneengesloten werken.

Maar waarom?

Werk blijkt dus crimineel gedrag te kunnen verminderen. Kan dat ook worden verklaard?

Aangezien *het hebben van werk* tot minder criminaliteit leidt, lijkt het erop dat onmiddellijke effecten van werk een rol spelen bij het verminderen van crimineel gedrag. Dit wordt ook verondersteld in verschillende criminologische theorieën. Zo zou een arbeidsinkomen aanleiding kunnen zijn om niet meer te gaan stelen. Werk is echter meer dan alleen een inkomstenbron. Werk structureert het dagelijks leven. Iemand die de hele dag werkt, heeft minder tijd en gelegenheid voor het plegen van criminaliteit. Als iemand werkt, is hij 'van de straat'. Daar komt bij dat baas en collega's een oogje in het zeil houden, waardoor iemand minder snel iets zal doen wat niet mag.

Voor mannen (niet voor vrouwen) blijkt ook *het behouden van werk* van belang. Dit wijst erop dat voor mannen langetermijneffecten een rol spelen bij het verminderen van criminaliteit. Dit sluit aan bij een

criminologische theorie, die stelt dat wanneer iemand een tijdje ergens werkt, hij zich nuttig, gewaardeerd en verantwoordelijk gaat voelen. Naarmate iemand langer werkt, heeft hij het gevoel iets te hebben opgebouwd. Dat zal hij niet zomaar op het spel zetten door delicten te plegen. Zo gaat iemand steeds meer een *normaal* in plaats van een *crimineel* leven leiden.

En nu?

Werk kan eenmaal volwassen probleemjongeren dus op het rechte pad brengen. Welke van de hierboven genoemde verklaringen evenwel het belangrijkste is en welke mensen het meeste profijt van werk kunnen hebben, is op basis van dit onderzoek niet goed vast te stellen. Daarom zal verder onderzoek worden gedaan naar de relatie tussen werk en criminaliteit.

Meer kennis over de invloed van werk op criminaliteit is belangrijk. De overheid kan relatief gemakkelijk een crimineel aan een baan helpen. Bij andere factoren die van invloed zijn, zoals het krijgen van een serieuze relatie, ligt dat een stuk moeilijker: de overheid kan niet zomaar een partner aan iemand toewijzen. Werk leent zich er dus veel beter voor om mensen uit de criminaliteit te helpen. Beleid gericht op het aan het werk krijgen en houden van hoogrisico jongeren kan een belangrijke bijdrage leveren aan de vermindering van of geheel stoppen van hun criminele gedrag.

Bron

Verbruggen, J., Blokland, A. & Van der Geest, V., 'Werk, werkduur en criminaliteit. Effecten van werk en werkduur op criminaliteit in een hoogrisicogroep mannen en vrouwen van 18 tot 32 jaar', in: *Tijdschrift voor Criminologie*, 53 (2011) 2, pp.116-139. Dit is een bewerkte versie van de tekst zoals weergegeven op: www.kennislink.nl.

Janna Verbruggen is promovendus bij de Afdeling Strafrecht en Criminologie van de Vrije Universiteit en het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR). Zij voerde dit onderzoek samen met Arjan Blokland (NSCR en Universiteit Leiden) en Victor van der Geest (Vrije Universiteit en NSCR) uit.

Opdracht

Gebruik in je antwoorden steeds een of meerdere hoofd- en kernconcepten.

De onderzoekers richtten zich op de vraag of mensen minder delicten plegen als ze werk hebben.

1. Beschrijf twee bindingen die mensen ervan zouden weerhouden (opnieuw) crimineel gedrag te vertonen.
2. Noem drie oorzaken voor het verhoogde risico voor probleemjongeren op criminele gedragskeuzen. Maak in je antwoord gebruik van kernconcepten.
3. Geef drie redenen waarom het hebben van werk de kans op daderschap verkleint.
4. Aan welke binding die criminaliteit zou kunnen voorkomen, kan de overheid weinig doen?
5. Op welk soort bindingen heeft de overheid wel invloed?
6. Welke instituties in de samenleving zijn betrokken bij het op het rechte pad brengen en houden van probleemjongeren?
7. Komen bij dit vraagstuk waarden van de democratische rechtsstaat in het geding? Welke?
8. Kan de mate van representatie een rol spelen bij de attitude van deze jongeren? Licht je antwoord toe.
9. Wat is de relatie tussen sociale cohesie en de problemen van de onderzochte jongeren?
10. Welke machtsmiddelen kan de overheid inzetten om het probleem aan te pakken?
11. Linkse en rechtse partijen reageren verschillend als het gaat om aanpak van de problematiek van probleemjongeren. Ze komen met andere oplossingen. Probeer met behulp van de media (kranten, websites) te benoemen welke verschillen in aanpak er zijn. Tip: gebruik de website van een linkse en een rechtse partij en kijk naar de verkiezingsprogramma's. ◀

Lieke Meijs

FC KIP in de klas: arbeidsomstandigheden voor vmbo-bb-leerlingen

Begin in de les over *FC Kip* en gegarandeerd begint driekwart van de leerlingen direct een dialoog na te doen uit de gelijknamige televisieserie. In een van de afleveringen van deze televisieserie wordt het restaurant overvallen. Judeska heeft net een klant afgepoeierd als een overvaller, met panty over zijn hoofd, richting de kassa loopt.¹

- Overvaller: 'Dit is een overval!'
- Judeska: 'WAT denk je dat DIT is?'
- Overvaller: 'Een overval?'
- Judeska: 'Fout! Dit is een kiprestaurant. Jij geeft MIJ geld en ik geef JOU kip, idioot!'
- Overvaller: 'Verdomme, geef me het geld. Nu SNEL! Ik heb een pistool!'
- Judeska: 'Oh? Moet ik nu bang zijn?'
'Schiet! Schiet! Schiet, en je zult zien wat er gebeurt! Je denkt dat je me nu bang maakt?' 'Schiet, schiet!'
- 'Als jij MIJ schiet, dan heb ik morgen NOG een reden om niet te werken!'

Een betere start voor een les over arbeidsomstandigheden, -inhoud en -voorwaarden is nauwelijks te bedenken. De leerlingen zitten op het puntje van hun stoel, ze lachen om de grap en kijken aandachtig naar wat er gebeurt.² Inventariseer na het fragment (dat minder dan drie minuten duurt) bij de leerlingen wat zij zouden doen als zij Judeska zouden zijn. Constateer daarna dat het dus best onveilig kan zijn voor iemand die gewoon achter de kassa van een fastfoodketen werkt. Vraag daarna aan de leerlingen op welke plekken het nog meer gevaarlijk kan zijn. Al snel worden dan genoemd: een bank, een tankstation, een juwelierszaak enzovoorts.

Lesdoel

Sla een bruggetje naar de lesmethode en introduceer het doel van de les. Wat gaat de leerling leren? Dat er in sommige beroepen onveilige situaties bestaan en dat mensen soms ziek worden van hun werk. Daarnaast zullen ze leren hoe je in Nederland door de Arboret wordt beschermd: Wat staat er in deze wet en, misschien nog wel het belangrijkste, wat hebben zij aan deze kennis voor hun eigen baantje?

Opdracht

Als de les in een vmbo-3/4-bb- of kb-klas wordt gegeven, kan de leerlingen worden gevraagd een aantal beroepen te noemen die zij na het vmbo op het mbo willen gaan leren. Kapster, loodgieter, onderwijsassistent, visagiste, horeca enzovoorts. Als de klas niet zo sterk is kan men beter een inventarisatie maken van de baantjes die de leerlingen nu hebben. Immers de toekomst na het vmbo is dan nog erg abstract en ver van hun bed. De meeste leerlingen zullen dan iets roepen als: krantenwijk, babysitten, bij de ouders in de winkel werken, vakkenvullen en kassawerk in een supermarkt. Neem de baantjes die het best voor de voorbeelden kunnen worden gebruikt. Schrijf deze op het bord. Aan de andere kant van het bord kunnen de drie onderdelen van de Arboret worden geplaatst: *veiligheid*, *gezondheid* en *welzijn*.

Laat de leerlingen de baantjes overschrijven op een stuk papier en daarna in duo's telkens een baantje pakken en de drie onderdelen erop toepassen. *Welzijn* vinden sommige leerlingen een lastig begrip. Een mogelijke verduidelijking is de omschrijving 'ziek zijn in je hoofd' als het werk zo saai, zo eentonig of zo geestdodend is dat je er ongelukkig van wordt.

Als de baantjes zijn geanalyseerd worden deze kort nabesproken. Beschrijf dan wat de Arbeidsinspectie doet en ga nog even in op de speciale regels (Arbeidsbesluit Jeugdigen) voor jongeren: maximaal tien kilo tillen, geen lawaai harder dan tachtig decibel enzovoorts. Reken maar dat er een leerling in de klas zit (meestal de vakkenvullers) die veel meer tillen dan dat.

Herhaal alle begrippen nog even kort en eindig tot slot met een filmpje waarin de

FC Kip

In de televisieserie *FC Kip* (onderdeel van *De Dino Show*) runt een aantal medewerkers een kiprestaurant. Klanten worden slecht behandeld. Het personeel bestaat louter uit allochtonen waarbij Judeska (degene die bestellingen opneemt en aan de keuken doorgeeft) de hoofdrol speelt. Ze heeft, net als haar collega's, een zwaar 'over-the-top'-allochtoon accent.

Overval in FC Kip (illustratie: De Dino Show / YouTube)

top tien van zeer schrijnende situaties in arbeidsomstandigheden zijn gefilmd.³ Laat de leerlingen per nummer direct reageren met de begrippen welzijn, gezondheid en veiligheid. Opschrijven kan ook, maar dan gaan spontaneïteit en interactie wel verloren. Het voordeel van opschrijven is wel dat iedere leerling over de situaties moet nadenken. ◀

Noten

1. Zie: www.youtube.com: FC Kip, aflevering 5.
2. Hier moet de docent wel even oppassen. De serie is zo populair dat de leerlingen het liefst nog meer *FC Kip*-fragmenten willen zien. Snel afkappen, anders kan de situatie zich voordoen dat leerlingen, net als in mijn 3-gt-klas de hele les om 'meer' vragen.
3. Zie: www.youtube.com: top tien onveilige werksituaties.

Douwe van Domselaar

Maatschappij & Politiek zoekt ter aanvulling van het redactieteam:

een redacteur (v/m)

die werkzaam is als docent Maatschappijleer.

De werkzaamheden bestaan onder meer uit:

- schrijven van artikelen
- verzamelen van en schrijven over lesmateriaal
- participeren in redactievergaderingen (6 x per jaar)
- contacten leggen en onderhouden met externe auteurs
- meedenken over de inhoud en de koers van het blad
- beoordelen en becommentariëren van artikelen

Heeft u belangstelling voor deze functie?

Stuur voor 15 januari een reactie naar:
vacatures@maatschappijenpolitiek.nl.

Redactieleden krijgen een onkostenvergoeding.

Afwegingen bij militair ingrijpen

Eén van de ingewikkeldste onderwerpen om in het onderwijs te behandelen is het (internationaal) gewapend conflict, zoals dat in Syrië. Dergelijke conflicten zijn zeer complex van aard en de docent krijgt bij de behandeling ervan ook met lastige morele kwesties te maken. Dat is moeilijk en ingewikkeld, maar het is nu eenmaal niet te vermijden.

Vaak gestelde vragen in de klas zijn: 'Waarom is het begonnen?', 'Waarom wordt er niets aan gedaan?', 'Hoe is het voor mensen om in een oorlog te leven?', 'Hoe kan ervoor worden gezorgd dat mensen na een oorlog weer door kunnen met hun leven, ondanks verlies, trauma en een vernietigd land?' en 'Hoe kan het dat mensen tot zulke gruweldaden in staat zijn?'.

Helaas biedt het curriculum (zeker in vmbo en mbo) maar weinig ruimte voor een uitgebreide behandeling. Wat kan de docent in zeer beperkte tijd doen? Hieronder een praktisch uitgewerkt voorstel, met de burgeroorlog in Syrië als voorbeeld.

Behandeling in stappen

Ga uit van een stapsgewijze behandeling, waarbij de verschillende stappen ook voor leerlingen duidelijk zijn. De eerste stap moet bestaan uit het verzamelen van concrete informatie. Stel een vragenlijst op, met vragen die leerlingen bij wijze van voorbereiding moeten beantwoorden om enige concrete kennis te verwerven. Dit kan via televisiejournals, internetnieuwsbronnen, een atlas en dergelijke. Vragen kunnen zijn:

- 'Waar ligt Syrië en aan welke landen grenst Syrië?'
- 'Wat kun je aan informatie over Syrië vinden als het om cultuur/religie gaat?'
- 'Wie/wat regeerde daar al heel lang en wat voor regime heerste daar?'
- 'Wie vecht tegen wie?'
- 'Wanneer begon het conflict?' en
- 'Wat is het Nederlandse (Amerikaanse, ...) standpunt met betrekking tot het conflict?'

Een tweede stap kan bestaan uit het nagaan welke preconcepties leerlingen met betrekking tot dit conflict hebben. Zijn die sterk emotioneel gekleurd ten gevolge van de gruwelijke beelden die ze op televisie zien? Vinden sommigen dat moet worden ingegrepen en anderen dat wij er ons er maar beter verre van moeten houden? Interpretieren sommigen het conflict als een poging om tot een meer democratisch Syrië te komen en anderen dat het louter om een islamitische religieus conflict gaat? In het geval Syrië zou de kwestie kunnen worden toegespitst op de vraag of er wel of niet door de internationale gemeenschap moet worden ingegrepen? Mogelijke argumenten pro en contra zijn:

Niet ingrijpen

- Voor ons spelen daar geen olie- of veiligheidsbelangen.
- Ingrijpen kan onze belangen schaden omdat wij dan weer bij een conflict in Midden-Oosten betrokken raken.
- De geschiedenis laat zien dat handelen uit goede bedoelingen een garantie voor mislukking is.

Waarom wel interveniëren in de Iraakse hoofdstad Bagdad en niet in Homs in buurland Syrië?
(foto: Bernard Gagnon)

- Je weet niet wat er voor regime komt als het regime van Bashar al-Assad is verdwenen, de kans is vrij groot dat een nieuw regime grotere problemen zal veroorzaken dan het huidige, zeker voor ons.
- Je kunt wel ingrijpen maar het is helemaal niet duidelijk wie je dan moet steunen. Voor je het weet ben je nieuwe mujahideen aan het opleiden.
- Mensen daar moeten hun rotzooi zelf oplossen, daar moeten wij geen rol bij (willen) spelen.
- Wij moeten onze eigen problemen eerst oplossen voordat wij internationaal opereren.

Wel ingrijpen

- Mondiale solidariteit eist dat wij mensen moeten helpen die in levensgevaar verkeren.
- We kunnen helpen dus moeten wij dat ook doen.
- Ook voor onze eigen veiligheid is het belangrijk om in te grijpen. Als wij dat niet doen is de kans aanwezig dat er een situatie ontstaat die onze veiligheid direct bedreigt.
- De regio is economisch gezien ook voor ons zo belangrijk dat we daar voor stabiliteit moeten zorgen.

Hier kan een onderscheid worden gemaakt tussen belangenoverwegingen en morele overwegingen, hoewel dat onderscheid soms vaag is. Een dergelijke indeling maakt het gemakkelijker om te laten zien welke posities wel en welke niet met elkaar zijn te verzoenen, maar ook welke praktische mogelijkheden, casu quo problemen het innemen van een standpunt met zich mee kan brengen. Dat is met name belangrijk om boven zowel een naïef-optimistische visie ('als de mensen maar begrijpen wat (moreel) goed is, dan zullen ze dat wel gaan doen') als de naïef-pessimistische visie ('mensen doen toch altijd het verkeerde') uit te stijgen.

Pas bij de derde stap is het zinvol om leerlingen een afweging en een keuze te laten maken. Welke aspecten en argumenten vinden zij belangrijk? Wat moet de doorslag geven en waarom?

Eventueel stap 3: Verschillende actoren

De leerlingen kunnen hun eigen afweging vergelijken met die van de betrokken actoren in het internationale speelveld: de Verenigde Naties, de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO), de Europese Unie, de Nederlandse regering, de Amerikaanse regering, de Russische regering, de Arabische Liga en de buurlanden. Dit geschiedt op basis van materiaal dat ze in de voorbereiding hebben gevonden. De docent zal hier echter ook de nodige voorbereiding in moeten steken, bijvoorbeeld door heel in het kort tot nog toe ingenomen standpunten van die actoren weer te geven en toe te lichten. Het is dan weer aan de leerlingen om daarin morele en belangenoverwegingen te onderscheiden. Misschien kan hun ook worden gevraagd zich in (bijvoorbeeld) de Amerikaanse president te verplaatsen en diens overwegingen te reconstrueren (Zijn Amerikaanse belangen en de Amerikaanse veiligheid in het geding? Is dit conflict Amerikaanse levens waard? Zijn er andere opties dan militair ingrijpen? enzovoorts).

Lesdoel

Het gaat erom dat leerlingen leren inzien dat een keuze van wel of niet (militair) interveniëren een sterk dilemma-achtig karakter heeft. ◀

Hessel Nieuwelink

All men, corporations and billion dollar funds are created equal

Hans van der Heijde

In 2010 deed het Amerikaanse Hoogerechtshof uitspraak in de zaak *Citizens United versus Federal Election Commission*. *Citizens United* vocht de grondwettigheid aan van een wetsartikel dat het mogelijk maakte om uitzending te verbieden van een hoogst kritische documentaire over Hillary Clinton, minder dan dertig dagen voor een voorverkiezing waar Clinton als presidentskandidate aan deelnam (in de campagne voor de presidentsverkiezingen van 2008). Dat artikel was bedoeld om te voorkomen dat *big money* uit particuliere fondsen teveel invloed op verkiezingen zou kunnen uitoefenen.

Met de kleinst mogelijke meerderheid van vijf tegen vier stelde het negen opperrechtshof *Citizens United* in het gelijk, zich baserend op het *First Amendment*, met name de daarin besloten vrijheid van meningsuiting. Kort samengevat komt de uitspraak erop neer dat die vrijheid volgens de meerderheid van het Hof *alle* personen toekomt, met inbegrip van rechtspersonen. Privé-ondernemingen en non-profitinstellingen zijn rechtspersonen en dus zijn wettelijke belemmeringen voor rechtspersonen op die vrijheid ongrondwettig. In feite heeft het Hof daarmee de sluizen opengezet voor miljoenenstromen van dollars van privé-ondernemingen, gefortuneerde instellingen en dito individuen om activiteiten te financieren ten gunste, of juist ten ongunste, van kandidaten voor presidents- en andere verkiezingen. De enige, maar in de praktijk natuurlijk boterzachte voorwaarde is dat er geen directe, organisatorische binding met de campagne teams van kandidaten mag bestaan. In Democratische hoek was de teleurstelling over die uitspraak groot. Net zo groot als het enthousiasme waarmee veel Republikeinen die begroetten: *big*

money is veelal Republikeins van kleur. De herverkiezing van Barack Obama is niet een bewijs dat het wel meevalt met de effecten van die uitspraak. Ook Obama liet een *super-PAC* opzetten, een politiek actiecomité bedoeld om *big money* aan te boren.

Grondwet

De argumenten van die vijf rechters - en ook die van de vier die de uitspraak niet steunden - zijn na te lezen in *Amerikaans staatsrecht* van de Nederlandse jurist Eric Janse de Jonge, die de staatsrechtelijke beginselen, de structuur van het Amerikaanse staatsstelsel en de ontwikkeling daarvan sinds 1776 (het jaar van de onafhankelijkheid) voor de Nederlandse lezer in kaart bracht. Een hoogst nuttig boek, ook voor leken op het gebied van staatsrecht en zeker voor docenten die het Nederlandse staatsstelsel meer dan alleen oppervlakkig met het Amerikaanse willen vergelijken. Wat in die argumentaties onmiddellijk opvalt zijn de vele verwijzingen naar primaire bronnen; primair in die zin dat het gaat om teksten van degenen die de Grondwet en het *First Amendment* opstelden en daarover in opiniërende publicaties discussieerden. De vergelijking met Bijbelexegese aan de hand van de Concordantiën dringt zich onwillekeurig op. De Grondwet is een heilig document, de *founding fathers* moeten dus welhaast heiligen zijn en dan is ook hun uitleg van de grondwetsartikelen heilig. Dat er ruim tweehonderd jaar later sprake is van een politiek-maatschappelijke realiteit die deze heiligen, zouden ze er maar een glimp van hebben kunnen opvangen, wel eens op hele andere ideeën gebracht kon hebben, wordt niet in de overwegingen meegenomen - en bij die vijf rechters die de uitspraak ondersteunden ook nauwelijks de consequenties, zo lijkt het.

Financiële steun

Maar pas op, wie nu zegt blij te zijn in Nederland te wonen, moet wel beseffen dat, ten eerste, het Nederlandse staatsstelsel niet eens een dergelijk Hoogerechtshof kent, met de bevoegdheid om wetten aan de Grondwet te toetsen (mooie examenvraag: 'Waarom eigenlijk niet?'), en het ten tweede direct of indirect financiële deelname aan campagnes door derden helemaal niet

verbiedt. De oudere lezers herinneren zich misschien de paginagrote advertenties van Freddy Heineken, waarin hij opriep om op de VVD te stemmen. Als Nina Storm-Brink een paar ton van haar worldonline-miljoenen rechtstreeks in de campagnekas van een populistische partij wil storten, dan mag dat, zij het dat de ontvanger dat sinds kort verplicht is te melden. Nog een mooie examenvraag trouwens: 'Waarom volgde ook in 2012 vrijwel geen enkele grote ondernemer/onderneming Heinekens voorbeeld na?'. Een andere opmerking in dit verband: wie terecht stelt dat de invloed van al die peperduur betaalde televisiezending, gekocht door kandidaten (en na 2010 ook door gefortuneerde (rechts-)personen), zeer beperkt is en dat dit door Nederlandse partijen en kapitaalkrachtige rechtspersonen kennelijk beter wordt begrepen dan door Amerikaanse, moet zich realiseren dat het verschil in kiesstelsel de doorslag

geeft. Wie in Nederland overweegt een miljoen euro aan televisiespotjes uit te geven ten gunste van bijvoorbeeld GroenLinks en de verwachte stemmenopbrengst probeert te schatten, zal concluderen dat hij GroenLinks daar hooguit één zeteltje extra mee bezorgt, en dus nauwelijks politiek profijt van zijn investering trekt.

Kiezersmandaat

Nu de presidentsverkiezingen in de Verenigde Staten. Stel dat in een *swing state* (een staat met een nog onvoorspelbare uitkomst) Mitt Romney en Barack Obama beiden mogen rekenen op 47 procent van de stemmen, een derde, groene kandidaat 2 procent zal halen en dat 4 procent van de kiezers nog zweeft. De kandidaat die daarvan een fractie meer dan de helft weet te winnen, wint in die staat en krijgt vanwege het beginsel *winner take all* de hele staat (= alle kiesmannen van die staat) bijgeschreven. Met andere woorden: iets

meer dan 2 procent van de kiezers tot de gewenste keuze brengen, levert 100 procent van het totale kiezersmandaat in die staat op. Met zoveel politiek profijt wil iemand er wel een miljoen tegenaan gooien, ook al levert hem dat maar een paar duizend stemmen op. Het boek *Amerikaans staatsrecht* gaat niet alleen over het Hoogerechtshof, maar ook over het Congres en het presidentschap, over de gang van wetsvoorstellen, over de macht van de committees van het Huis van Afgevaardigden en de Senaat, over de verhouding tussen de staten en de federale overheid en over de grondrechten. Slechts een paar van de aangesneden onderwerpen zullen voor een juridisch minder geschoolde teveel op staatsrechtelijke details ingaan, maar de auteur geeft zelf in zijn voorwoord al aan welke dat zijn. Van de lezer wordt wel gedegen kennis van de Engelse taal verlangd: Janse de Jonge heeft (vaak lange en moeilijke) citaten niet vertaald. ◀

Eric Janse de Jonge, **Amerikaans staatsrecht, Beschouwingen over de rule of law, staatsinstellingen en politiek in de Verenigde Staten van Noord-Amerika**, Uitgeverij WLP, Nijmegen 2012, 302 pagina's, ISBN 97-8905-850-788-4, prijs € 29,95

Burgerschap in het onderwijs

Hessel Nieuwelink

In augustus 2012 publiceerde de Onderwijsraad het rapport *Verder met burgerschap in het onderwijs*. Het rapport stelt voor om een inhoudelijke kern van burgerschap vast te stellen en geeft enkele heldere aanbevelingen. Als die worden overgenomen, kan dat het burgerschaps-onderwijs in Nederland aanzienlijk verder brengen. Wel bestaan er nog praktische belemmeringen.

Sinds 2006 bestaat er een wettelijke verplichting voor het onderwijs om aandacht te besteden aan burgerschapsvorming van leerlingen. Over deze verplichting bestaat in het onderwijsveld veel onduidelijkheid. De Onderwijsinspectie constateert al jaren dat scholen wel het een en ander doen, maar dat daar niet echt een doorleefde visie aan ten grondslag ligt. De activiteiten van scholen op dit gebied zijn vaak een losstaand geheel van projecten en lessen zonder overkoepelende doelen of visie. Ook over de thema's die bij burgerschap

een rol zouden moeten spelen bestaat veel onduidelijkheid. Hoewel in theoretische benaderingen van burgerschap veelal ruime aandacht voor democratie is, is de situatie in de onderwijspraktijk anders. De Inspectie schrijft in haar rapport van 2010 dat 42 procent van de basisscholen, 27 procent van de vmbo-scholen en 19 procent van de havo/vwo-scholen slechts enkele keren per jaar (of minder) aandacht aan democratie besteden. De nadruk ligt vooral op sociale vaardigheden, omgangsvormen en basiswaarden. De Inspectie heeft nog geen bevindingen over burgerschap op het mbo, maar ervaringen daar geven veelal geen positiever beeld. Op nogal wat mbo-instellingen wordt burgerschap vooral opgevat als een kwestie van het aanleren van bepaalde sociale vaardigheden. Ook hier zijn benaderingen van burgerschapsonderwijs amper op ideeën over democratie gebaseerd. Een recent rapport van de *International Association for the Evaluation of Educational Achievement* (IEA) over burgerschap van Nederlandse jongeren laat zien dat er voor Nederlandse leerlingen nog een wereld valt te winnen (zie: *Maatschappij & Politiek*, 2010, nr. 6). Verhoudingsgewijs scoren Nederlandse leerlingen laag op het hebben van democratische

Broer van der Hoek e.a., **Burgerschapsvorming en de maatschappijvakken**, LEMM, Amsterdam 2012, ISBN 978-94-90147-10-5, 117 pagina's, prijs gedrukt exemplaar € 15 / download via: www.expertisecentrum-mm.nl

houdingen en hebben zij weinig kennis van democratie. Ook bestaat er tussen Nederlandse leerlingen over burgerschapskennis een veel groter verschil dan in omliggende landen.

Democratie en identiteitsontwikkeling

In *Verder met burgerschap in het onderwijs* wordt deze problematiek beschreven en van een heldere oplossingsrichting voorzien. De Onderwijsraad geeft aan dat scholen vrij zijn in hun invulling van burgerschapsonderwijs, maar dat er wel een gezamenlijke inhoudelijke kern is: democratie en identiteitsontwikkeling. Deze leerdoelen zijn met elkaar verbonden. Over democratie schrijft de Onderwijsraad: 'De opdracht aan het onderwijs daarbij is leerlingen kennis mee te geven over de democratische rechtstaat en over democratische spelregels, en hen te begeleiden in de ontwikkeling van een democratisch gezinde houding'. De Onderwijsraad omschrijft democratie niet slechts als procedureel of institutioneel principe maar - in navolging van John Dewey - ook als waarde of 'way of living'. Democratie heeft daarmee ook betrekking op omgang tussen mensen in de naaste omgeving. Door de raad wordt democratie als verbindende factor beschouwd, daarmee duidelijke eisen stellend aan de inhoudelijke vormgeving van burgerschapsonderwijs. Daarnaast vindt de Onderwijsraad het belangrijk om bij burgerschap aandacht aan identiteitsontwikkeling te besteden: 'De opdracht aan het onderwijs daarbij is leerlingen te begeleiden bij het zich eigen maken van idealen, waarden en normen en bij de ontwikkeling van een levensbeschouwing. Vanuit deze basis kunnen zij deelnemen aan (de democratische processen in) de samenleving'. Scholen moeten van de raad dus leerlingen begeleiden bij de vorming van een eigen visie op de samenleving en maatschappelijke vraagstukken. Bij deze visievorming speelt democratische gezindheid een belangrijke rol. De voorgestelde afbakening stelt daarmee heldere kaders voor burgerschapsonderwijs. Met deze begripsverheldering en -afbakening levert dit rapport een belangrijke bijdrage aan de verbetering van burgerschapsonderwijs in Neder-

land. Hopelijk zorgt het advies van dit gezaghebbende orgaan ervoor dat burgerschap in onderwijsland minder een *catch all*-begrip wordt en veel meer gaat over vraagstukken waar het over zou moeten gaan: democratie, leren over verschillende maatschappelijke en politieke visies, ontwikkelen van eigen perspectief en leren omgaan met mensen die andere visies hebben.

Aanbevelingen

Om het mogelijk te maken dat leerlingen over democratie leren en hun identiteit kunnen ontwikkelen, doet de Onderwijsraad drie aanbevelingen. De eerste is: 'zet in op steun aan scholen en leraren'. Scholen moeten worden geholpen bij de vormgeving van een visie en de daaraan verbonden onderwijsactiviteiten. Bekwame leraren zijn volgens de raad belangrijk bij de vormgeving van burgerschapsonderwijs. Het probleem is echter dat aan lerarenopleidingen zelden bij burgerschap wordt stilgestaan. Van de vakinhoudelijke kennisbases wordt alleen bij de lerarenopleiding van Maatschappijleer over burgerschap gesproken. Bij andere opleidingen komt deze thematiek in de colleges waarschijnlijk niet of nauwelijks aan bod. Hier ligt dan ook een belangrijke uitdaging: docenten moeten beter worden geëquipeerd om hierover onderwijs aan te bieden. De tweede aanbeveling luidt: 'stimuleer systematisch kennisopbouw.' De Onderwijsraad acht het wenselijk dat er op meer systematische wijze kennis over burgerschapsonderwijs wordt ontwikkeld. Hoewel zowel onderwijs over als onderzoek naar burgerschap van redelijk recente aard is, is er inmiddels op beide vlakken behoorlijk wat expertise ontwikkeld en het zou goed zijn als die meer wordt ontsloten. De derde aanbeveling betreft het bieden van 'een inhoudelijk kompas'. Dat biedt de Onderwijsraad door een gemeenschappelijke inhoudelijke kern

te bieden - democratie en identiteitsontwikkeling - en die in wet- en regelgeving omtrent burgerschapsonderwijs vast te leggen.

Wie?

De aanbevelingen die de Onderwijsraad doet zijn zeer noodzakelijk. Hopelijk neemt het nieuwe kabinet de adviezen over. Het zou de kwaliteit van burgerschapsonderwijs ten goede komen. Een belangrijke vraag is echter wie verantwoordelijk moet zijn voor de vormgeving van burgerschapsonderwijs. Zoals de raad constateert, wordt daar aan lerarenopleidingen weinig aandacht aan besteed. Alleen in de kennisbasis van Maatschappijleer komt dit expliciet (en tevens uitgebreid) aan bod. Echter, in de onderbouw van het voortgezet onderwijs spelen maatschappijleerdocenten formeel geen rol. Eer er leraren van andere opleidingen komen die competenties hebben ontwikkeld om burgerschap vorm te geven, is men waarschijnlijk vele jaren verder. Wat gebeurt er in de tussentijdse periode? Zou het niet een goede oplossing zijn om bevoegde docenten Maatschappijleer bij de vormgeving van deze opdracht een sleutelrol te laten spelen?

In het mbo is de situatie ernstiger. Daar hebben scholen alleen een inspanningsverplichting rondom burgerschap en kan iedereen hiervoor worden ingezet. Het wordt nu toch echt tijd om deze situatie te veranderen: maak bevoegde docenten met kennis van burgerschapsvorming verantwoordelijk voor burgerschapscompetenties! Hoewel aanbevelingen van de Onderwijsraad zijn te onderschrijven, zou deze situatie de plannen kunnen dwarsbomen. Daarom zou het zeer wenselijk zijn dat de nieuwe Tweede Kamer haar eerdere motie over burgerschap navolging geeft, de aanbevelingen van dit advies opvolgt en de *echte* professional op dit gebied, de maatschappijleerdocent, een belangrijke rol bij burgerschapsvorming geeft. ◀

(mededeling)

Per 1 januari 2013 stijgen de abonnementsprijzen van *Maatschappij & Politiek* licht:

	2012	2013
Jaarabonnement	€ 49,70	€ 50,70
Jaarabonnement voor studenten	€ 42,50	€ 42,50
Jaarabonnement voor scholen en instellingen	€ 54,50	€ 55,60

Geknipt

Simon Polinder verbonden aan het Centrum voor Religie, Conflict en het Publieke Domein, in: *Nederlands Dagblad*, 30 oktober 2012

Wet Onderwijstijd

Op 26 juni 2012 nam de Eerste Kamer het wetsvoorstel Wet Onderwijstijd voortgezet onderwijs aan. Vanaf schooljaar 2013-2014 krijgen leerlingen in het voortgezet onderwijs maximaal 55 vakantiedagen per jaar, twaalf roostervrije dagen én vier vrije feestdagen. Verder wordt de centraal vastgestelde zomervakantie in het voortgezet onderwijs teruggebracht van zeven naar zes weken. Ook krijgen middelbare en basisscholen vanaf 2013 gelijktijdig kerst- en meivakantie. Wel is het zo dat de basisscholen meer uren te verdelen hebben dan de middelbare. Zo zijn er meer mogelijkheden in mei en roosteren ze ieder apart studiedagen in. Middelbare scholen willen per definitie in mei niet méér vrij geven dan wat wettelijk is voorgeschreven, omdat de voorbereidingen op de examens dan moeten beginnen. (Bron: *de Gelderlander*, 10 oktober 2012)

*'De rol van de gemeente op het gebied van veiligheid is de laatste jaren groter geworden. Gemeenten zijn een actiever veiligheidsbeleid gaan voeren'. De Vereniging voor Nederlandse Gemeenten (VNG) naar aanleiding cijfers van het Ministerie van Binnenlandse Zaken waaruit blijkt dat de uitgaven aan de openbare orde en veiligheid ten opzichte van 2001 met liefst 141 procent gestegen zijn, in: *Leeuwarder Courant*, 3 november 2012*

Leraar bepalend voor onderwijskwaliteit

Decennialang verschijnen er stevige rapporten die pleiten voor de school als een professionele organisatie waarin de kwaliteit van de leraar centraal moet staan. Waarom is het nog steeds niet gelukt deze twintig jaar oude ambitie te verwezenlijken en is er veeleer sprake van deprofessionalisering van de leraar? Het antwoord op deze vraag is beang-

stigend simpel. De overheid heeft helemaal geen integrale visie op het Nederlandse onderwijs, laat staan een samenhangend beleid. Het Ministerie van Onderwijs is net zo gefragmenteerd als het veld dat het aanstuurt en ziet hierdoor niet de gevolgen van zijn maatregelen. Zo heeft de financiële zelfstandigheid van scholen ertoe geleid dat de kwaliteit van onderwijs en van de leraar niet meer centraal staan op veel scholen! Bovendien ontbreekt afdoende toezicht hierop. Om hierin verandering te brengen, stellen wij de formateurs het volgende voor:

1. Maak een eind aan de overwegend kwantitatieve grondslag van de bekostiging.
2. Verhoog het eindniveau van het mbo en beperk de instroom in het hoger onderwijs. Het hoger onderwijs heeft de afgelopen jaren een explosieve groei laten zien. Dit heeft ernstige diploma-inflatie tot gevolg en is een verspilling van tijd en geld.
3. Beëindig de ongeclassuleerde lumpsumbekostiging. Een oplossing ligt in de opdeling ervan in twee componenten: voor leraren die voor de klas staan en voor overige kosten. Geld voor docenten/onderwijstijd mag niet ergens anders voor worden gebruikt; andersom mag wel.
4. Verplicht scholen om te *schatkist-bankieren*. Aan publiek geld moet niet privaat worden verdiend.
5. Centraliseer de financiering voor nieuwbouw in een landelijk bouwfonds. Momenteel moeten alle scholen apart hun huisvesting regelen, met alle kosten en risico's van dien.
6. Introduceer een functiewaarderingssysteem dat op onderwijskwaliteit is gericht. Waardeer managementtaken niet hoger dan lesgeven. Maak het mogelijk dat leraren op basis van hun vak carrière kunnen maken en stel hiervoor scholingsgeld beschikbaar.
7. Bewaak de onderwijscultuur op alle scholen door een overheidstoezichtouder. (Bron: Ad Verbrugge, voorzitter van Beter Onderwijs Nederland, in: *NRC Handelsblad*, 26 oktober 2012)

Lerarenbeurzen

Komend jaar kunnen bijna 5.000 docenten gebruik maken van een lerarenbeurs. Doordat er in het begrotingsakkoord een investering van 105 miljoen euro werd afgesproken, komen er 200 extra beurzen voor docenten in het voortgezet onderwijs en 700 extra voor leraren in het hoger onderwijs. Dat staat in de begroting van het Ministerie van Onderwijs. Van de 105 miljoen euro gaat 26 miljoen euro naar het voortgezet onderwijs en 20 miljoen naar het hoger onderwijs. Het middelbaar beroeps-onderwijs kan rekenen op een extra investering van 15 miljoen euro. Er zal niet alleen worden geïnvesteerd in beurzen voor docenten, ook zullen schoolleiders worden getraind. Tevens komt er extra aandacht voor financiële deskundigheid op scholen en het certificeren van opleidingen. Verder komt er in 2013 een bedrag van 58 miljoen extra beschikbaar om docenten een hoger salaris te kunnen geven. Daardoor groeit het potje hiervoor naar een bedrag van 829 miljoen euro extra. In 2020 moet dat zijn opgelopen naar 1 miljard euro. (Bron: *ANP*, 18 september 2012)

'Vanuit het oogpunt van religie is secularisering van het alledaagse leven in combinatie met sacralisering van de politiek onwenselijk, omdat het leidt tot een beperking van religie. Immers, politiek gaat over aardse, tijdelijke zaken terwijl religie zichzelf doelen stelt die hemels en tijdloos zijn... politiek kan nooit leveren wat religie biedt'.

Examenvraag formatie

De procedure rond de kabinetsformatie is in 2012 gewijzigd. Naar aanleiding van een vraag van één van de NVLM-leden hebben wij het College voor Examens gevraagd hoe docenten hun vmbo-leerlingen op het centraal examen Maatschappijleer 2 moeten voorbereiden. In de syllabus Maatschappijleer 2 staat immers dat leerlingen moeten weten hoe de kabinetsformatie in zijn werk gaat. Het antwoord van het College voor Examens luidt als volgt: 'Bij de centrale examens houdt het College voor Examens rekening met onderwerpen die aan veranderingen onderhevig zijn. Vragen over onderwerpen die net zijn veranderd worden in principe niet gesteld. Als het onderwerp wel aan bod komt, bijvoorbeeld doordat de verandering op een tijdstip plaatsvond waarop het examen niet meer op verantwoorde wijze aangepast kon worden, dan krijgen de examenkandidaten - indien nodig - aanwijzingen zodat zij geen hinder hebben van de wijziging'.

Jaarvergadering

De jaarvergadering van de NVLM vindt plaats op 31 januari 2013. De vergadering begint om 16.30 uur en eindigt om 18.00 uur. Wij vergaderen in het gebouw van ProDemos, Hofweg 1 te Den Haag. De uitnodiging, agenda en stukken voor deze vergadering zullen de NVLM-leden in januari via e-mail ontvangen. Wij hopen u bij onze jaarvergadering te ontmoeten. Zet datum en tijdstip alvast in uw agenda.

Docentendag 2013

De jaarvergadering van de NVLM is dit jaar het startschot voor de Docenten-

dag. Die Docentendag vindt plaats op vrijdag 1 februari 2013 in Den Haag, met een voorprogramma op de avond van 31 januari. De Nationale Ombudsman, Alex Brenninkmeijer, zal de aanwezige docenten al op 31 januari toespreken. Dat geldt ook voor advocaat Geert-Jan Knoops, die zal ingaan op (politieke) selectie bij het instellen van vervolging, misbruik van proces en verdedingsstrategieën voor internationale straftribunalen. Op 1 februari worden we in de plenaire zaal van de Tweede Kamer welkom geheten door de nieuwe Kamervoorzitter, Anouchka van Miltenburg. Daarna volgt de openingslezing door hoogleraar en oud-minister Ernst Hirsch Ballin. Het ochtendprogramma wordt afgesloten met een lezing door journalist Kustaw Bessems. Het middagprogramma bestaat, zoals u van ons gewend bent, uit een aantal lezingen en workshops. Zodra de inschrijving voor de Docentendag opengaat, ontvangt u daarover bericht via de NVLM-nieuwsbrief.

Nieuw kabinet

Begin november is een nieuw kabinet aangetreden. Het NVLM-bestuur heeft een brief geschreven aan de nieuwe minister en staatssecretaris van Onderwijs om hen op de hoogte te stellen van de ontwikkelingen op het terrein van Maatschappijleer, Burgerchap en Maatschappijwetenschappen. Ook hebben wij in het kort aangegeven welke kant het in onze ogen met deze vakken opmoet. In het regeerakkoord staat overigens niets over Maatschappijleer, Maatschappijwetenschappen of Burgerschap.

Wedstrijd

Ook dit schooljaar organiseert de NVLM een sectorwerkstuk- en de profielwerkstukwedstrijd! Op de meeste scholen in Nederland zijn leerlingen al aan de slag met hun werkstuk, wellicht is het uitzicht op een leuke prijs voor hen een extra motivatie om er iets van te maken. De hoofdprijs is een geheel verzorgd diner met een bekende Nederlander in de Euromast en een niet te versmaden verrassing. Op het vmbo worden de vakdocent Maatschappijleer begeleid. Maak dus ook uw collega's attent op deze wedstrijd! Op de website van de

NVLM vindt u meer informatie over de aanmeldprocedure (www.nvml.nl/wedstrijd). Werkstukken moeten voor 1 april worden ingeleverd.

Registerleraar.nl

In de vorige *Maatschappij & Politiek* vond u op deze pagina informatie over het lerarenregister. Een leraar kan zich inschrijven op registerleraar.nl als hij beschikt over de benodigde diploma's en als leraar werkt. Een registerleraar investeert in zijn professionele ontwikkeling. Eén keer in de vier jaar beoordeelt een registercommissie of de professionele ontwikkeling van een leraar aan de eisen voldoet. De NVLM vindt het van belang dat de professionele ontwikkeling van leraren door professionele en bevoegde docenten Maatschappijleer wordt beoordeeld. Daarom hebben wij een aantal NVLM-leden gevraagd om toe te treden tot de (sub)commissie die deze taak voor maatschappijleerdocenten op zich neemt.

Coen Gelinck

NVLM-bestuur

Hans Teunissen, voorzitter

telefoon: 06-28125692

e-mail: hansteunissen@nvml.nl

Coen Gelinck, vice-voorzitter

e-mail: coengelinck@nvml.nl

Felix van Vugt, secretaris

Amaliastraat 50

3522 AW Utrecht

telefoon: 06-16431651

e-mail: felixvanvugt@nvml.nl

Tom Stroobach, penningmeester

telefoon: 0320-249481

e-mail: tomstroobach@nvml.nl

Ingrid Faas, ledenadministratie

e-mail: ingridfaas@nvml.nl

Riener Bouwmeester

rienerbouwmeester@nvml.nl

Ruth Esselink

e-mail: ruthesselink@nvml.nl

Arthur Pormes

e-mail: arthurpormes@nvml.nl

Hetty Schepers

e-mail: hettyschepers@nvml.nl

Aukje Schrijver

e-mail: aukjeschrijver@nvml.nl

www.nvml.nl

Girorekening NVLM: 1889654

Gesignaleerd

Canon Verenigde Naties

Noem een onderwerp met internationale dimensies en de Verenigde Naties spelen er een rol in. Opgericht om oorlogen te voorkomen, mensenrechten te borgen, verdraagzaamheid te bevorderen en welstand wereldwijd te verhogen, dus bij uitstek geschikt om de problemen aan te pakken die onze wereld bedreigen. Vanaf de oprichting in 1945 hebben de Verenigde Naties een heel scala aan taken, meer dan menigene weet. Om die reden is een *VN-Canon* opgesteld. De Verenigde Naties zijn te kijk gezet achter 65 vensters met informatie over de organisatie zelf maar vooral over vrede en veiligheid, ontwikkeling, mensenrechten, humanitaire zaken, internationaal recht en milieu en klimaat. Met aandacht voor enkele hoofdrolspelers uit de geschiedenis van de Verenigde Naties, het blijft tenslotte mensenwerk. Helder taalgebruik en ruim gebruik van foto's en video's maken de *VN-Canon* toegankelijk en heel geschikt voor gebruik in het onderwijs. De *VN-Canon* is gemaakt door het Centrum voor Mondiaal Onderwijs onder auspiciën van de Nederlandse Vereniging voor de Verenigde Naties. Informatie: www.cmo.nl/vncanon.

Dossier Maatschappijleer

Op dinsdag 18 december 2012 zendt NTR Schooltv tussen 5.00 en 6.00 uur op Nederland 3 achter elkaar vier nieuwe afleveringen uit van de serie *Dossier Maatschappijleer*. In deze serie aandacht voor privacy en de wet, armoede in Nederland, de invloed van burgers op de politiek en voor religie. Na uitzending zijn deze afleveringen ook terug te zien via de website.

Dossier Maatschappijleer is een serie voor het vak Maatschappijleer in de tweede fase havo/vwo. In de serie komen vier onderwerpen aan bod die aansluiten bij de examenonderwerpen van het vak Maatschappijleer in het gemeenschappelijke deel. Daarnaast is deze serie te gebruiken voor het vak Maatschappijwetenschappen in de profielen Economie en Maatschappij en Cultuur en Maatschappij. Met deze programma's verwerven leerlingen meer kennis en inzicht in problemen en verschijnselen in de hedendaagse samenleving. Daarnaast worden zij door de dilemma's uitgedaagd om vanuit de eigen maatschappelijke betrokkenheid een standpunt te verwoorden. Ook deze nieuwe serie gaat vergezeld van een dvdPLUS waarop de vier afleveringen en het bijbehorend lesmateriaal te vinden zijn. Dit project komt tot stand in samenwerking met SLO en Cito. Informatie: www.schooltv.nl/dossiermaatschappijleer_docent

Lang leve de liefde

Lang leve de liefde, het lespakket over relaties en seksuele gezondheid, is geheel vernieuwd en heeft nu een speciale variant voor het mbo.

Er zijn twintig lessen over de volgende thema's: liefde en relaties, veilig

vrijen, soa, anticonceptie, zwangerschap, seksuele diversiteit, wensen en grenzen, loverboys, de invloed van internet en alcohol. Alle lessen zijn afzonderlijk te gebruiken, ook worden er suggesties gegeven voor workshops voor gebruik in een themaweek.

Via de website www.langlevedeliefde.nl zijn de lessen te bekijken en te selecteren. Alle materialen zijn gratis te downloaden of via de website te benaderen (zoals filmpjes en animaties) of te bestellen (anticonceptiekit en condooms). Het lespakket is ontwikkeld door de GGD Rotterdam-Rijnmond in samenwerking met Soa Aids Nederland, Universiteit Maastricht en Rutgers WPF.

Dit schooljaar wordt onderzoek gedaan naar de implementatie. Wilt u hieraan deelnemen of wilt u meer informatie: m.dekoster1@rotterdam.nl of meg.wolfers@rotterdam.nl.

Het komende nummer van *Maatschappij & Politiek* verschijnt op 11 februari 2012.

De redactie wenst u prettige feestdagen.

Maatschappij & Politiek

is een uitgave van ProDemos, Huis voor democratie en rechtsstaat. Hierin zijn tevens opgenomen de mededelingen van de NVLM. De redactieleden zijn in hun journalistieke werkzaamheden onafhankelijk.

Redactie

Bas Banning, Wolter Blankert, Radboud Burgsma, Douwe van Domselaar, Christine Elout, Coen Gelinck, Hans van der Heijde (hoofdred.), Lieke Meijs, Hessel Nieuwelink, Gerard van Rossum, Anique ter Welle, Jeff Peck (correspondent New York, VS).

Eindredactie

Maarten Cras

Vormgeving

Addy de Meester

Opmaak

Ron Zijlmans

Omslagfoto

Jos van Zetten

Druk

Drukkerij Haasbeek

Uitgever

ProDemos

Hofweg 1H

2511 AA Den Haag

telefoon 070 7504646

e-mail: uitgeverij@prodemos.nl

Redactiesecretariaat

ProDemos

Hofweg 1H

2511 AA Den Haag

telefoon 070 7504646

e-mail menp@prodemos.nl

www.maatschappijenpolitiek.nl

Abonnementsprijzen M&P

Zie www.maatschappijenpolitiek.nl

Nieuwe abonnements

Abonnementen kunnen op elk gewenst tijdstip ingaan na ontvangst van het abonnementsgeld. Afhankelijk van de ingangsdatum wordt een evenredig gedeelte van de prijs van een jaarabonnement in rekening gebracht. Abonnementen kunnen ook worden aangegaan met terugwerkende kracht. Dit is echter afhankelijk van de voorraad oude nummers. Aanmelding van nieuwe abonnees bij de uitgever.

Beëindiging abonnement

Opzegging schriftelijk tot 1 december van het lopende abonnementsjaar.

Auteursrecht

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd zonder voorafgaande toestemming van de redactie met uitzondering van de tekst van het leerlingmateriaal, indien dit geschiedt zonder winstoogmerk.

In alle gevallen dient de bron duidelijk te worden vermeld.

Advertenties

Zie www.maatschappijenpolitiek.nl.

Of op aanvraag bij de uitgever,

telefoon 020 5217600.

Kopij en mededelingen

Bijdragen naar het redactiesecretariaat.

ISSN 1566-1555

Docentendag Maatschappijleer 2013

Wacht niet te lang, meld u snel aan!

Op vrijdag 1 februari 2013 is de jaarlijkse Docentendag Maatschappijleer. Na het grote succes vorig jaar vindt deze Docentendag weer plaats in de Tweede Kamer en bij ProDemos – Huis voor democratie en rechtsstaat in

Den Haag. Vanaf half december vindt u het volledige programma op www.prodemos.nl/docentendag en kunt u zich aanmelden via deze website.

Programma Docentendag

- Openingslezing door hoogleraar en oud-minister Ernst Hirsch Ballin
- Lezing door journalist Kustaw Bessems (de Volkskrant)
- Lezingen en workshops

Wegens succes herhaald: avondprogramma

Kom alvast in de stemming op de avond voorafgaand aan de Docentendag. Op donderdag 31 januari bieden we, ook in Den Haag, een avondprogramma met twee interessante sprekers. De nationale ombudsman Alex Brenninkmeijer spreekt over de relatie tussen overheid en burger. Advocaat Geert-Jan Knoops vertelt over de legitimiteit van het internationaal strafrecht. Ook voor dit avondprogramma kunt u zich vanaf half december aanmelden via de website www.prodemos.nl/docentendag.

